

2026-02

$\beta \ddot{y} \ddot{y}^{10} \zeta \frac{1}{2} \zeta \frac{1}{4}^{10} \textcircled{R} \mu^{30} \gg \cdot \frac{1}{4} \pm \ddot{A}^{10} \grave{\text{A}} \cdot \ddot{A} \pm$
 $\beta \ddot{y}^0 \zeta^1 \frac{1}{2} \acute{E} \frac{1}{2}^{10} - \hat{A} \pm \frac{1}{2}^1 \tilde{A} \grave{\text{A}} \cdot \ddot{A} \mu \hat{A} . \text{---}$
 $\beta \ddot{y} \text{Æ} \zeta \acute{A} \zeta \prime^1 \pm \text{Æ} \acute{A}^3 \textcircled{R} \acute{E} \hat{A} \grave{\text{A}} \pm \acute{A} \neg^3 \zeta \frac{1}{2} \ddot{A} \pm$
 $\beta \ddot{y} \acute{A} \grave{\text{A}} \zeta \frac{1}{2} \grave{\text{A}} \frac{1}{4} \mu \acute{A} \tilde{A} \cdot \hat{A} \ddot{A} \cdot \hat{A}^2 \hat{1} \hat{A}^1 \frac{1}{4} \cdot \hat{A}$
 $\beta \ddot{y} \pm \frac{1}{2} \neg \grave{\text{A}} \ddot{A} \acute{A}^{\frac{3}{4}} \cdot \hat{A}^0 \pm^1 \cdot \prime^1 \pm \tilde{A} \acute{I} \frac{1}{2} \prime \mu \tilde{A} \textcircled{R}$
 $\beta \ddot{y} \tilde{A} \acute{I}^3 \textcircled{C} \acute{A} \zeta \frac{1}{2} \mu \hat{A} \frac{1}{4} \zeta \acute{A} \text{Æ} - \hat{A} \zeta^{10} \zeta \frac{1}{2} \zeta \frac{1}{4} 1$

$\beta \ddot{y} \cdot^{10} \zeta \gg \neg \zeta \acute{A} , \cdot^1 \acute{A} \textcircled{R} \frac{1}{2} .$

$\beta \ddot{y} \text{œ} \mu \ddot{A} \pm \grave{\text{A}} \ddot{A} \acute{A} \textcircled{C} \pm^0 \grave{\text{A}} \acute{I}^3 \acute{A} \pm \frac{1}{4} \frac{1}{4} \pm \tilde{A} \ddot{A} \cdot \frac{1}{2} \cdot^{30} \gg \cdot \frac{1}{4} \pm \ddot{A} \zeta \gg \zeta^{310} \textcircled{R} \gg \zeta^{31} \tilde{A} \ddot{A}^{10} \textcircled{R} \pm^1 \ddot{A} \pm \textcircled{S} \acute{A} \cdot \frac{1}{4}$
 $\beta \ddot{y} \text{£} \textcircled{C} \zeta \gg \textcircled{R} \ddot{y}^{10} \zeta \frac{1}{2} \zeta \frac{1}{4}^{10} \hat{1} \frac{1}{2} \cdot \acute{A}^1 \tilde{A} \ddot{A} \cdot \frac{1}{4} \hat{1} \frac{1}{2} \pm^1 \prime^1 \zeta^{-0} \cdot \ddot{A} \cdot \hat{A} , \pm \frac{1}{2} \mu \acute{A}^1 \tilde{A} \ddot{A} \textcircled{R} \frac{1}{4} \zeta \cdot \mu \neg \grave{\text{A}} \zeta \gg^1 \hat{A}$

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΝΕΑΠΟΛΙΣ ΠΑΦΟΣ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΠΜΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ
ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ. Η ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ
ΥΠΟΝΟΜΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η
ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ

ΕΙΡΗΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Φαρμάκη Πολυτίμη

ΚΟΡΙΝΘΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2026

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στο πανεπιστήμιο της Πάφου για την ευκαιρία που μου έδωσε να πραγματοποιήσω τις μεταπτυχιακές μου σπουδές, τους καθηγητές του προγράμματος εγκληματολογικής λογιστικής, καθώς και όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου, που με την συμμετοχή τους υπήρξαν πολύτιμοι αρωγοί σε αυτό το ταξίδι της γνώσης και της εξέλιξης.

Αφιερώσεις

Θα ήθελα να αφιερώσω της πτυχιακή μου εργασία στην οικογένεια μου, η οποία με υποστήριξε σε όλη την διάρκεια των σπουδών μου πιστεύοντας σε μένα και παρακινώντας με να συνεχίσω να εξελίσσομαι και να κυνηγώ τους στόχους και τα όνειρα μου.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τη φοροδιαφυγή ως κρίσιμο παράγοντα υπονόμησης της βιώσιμης ανάπτυξης και αναλύει τη διασύνδεσή της με σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος. Μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών πηγών, διερευνώνται οι βασικές αιτίες και μορφές της φοροδιαφυγής, καθώς και οι οικονομικές, κοινωνικές και θεσμικές της επιπτώσεις. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη σχέση της φοροδιαφυγής με το ξέπλυμα χρήματος, τους φορολογικούς παραδείσους, τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό, την ψηφιακή οικονομία και τα κρυπτονομίσματα, καθώς και στη δράση οργανωμένων διεθνών δικτύων οικονομικού εγκλήματος. Παράλληλα, αναλύεται το θεσμικό και νομικό πλαίσιο αντιμετώπισης σε διεθνές, ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο, με έμφαση στον ρόλο της διαφάνειας και της ψηφιοποίησης. Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι η φοροδιαφυγή περιορίζει τη χρηματοδότηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, εντείνει τις ανισότητες και υπονομεύει τη φορολογική δικαιοσύνη. Η εργασία καταλήγει σε προτάσεις πολιτικής που στοχεύουν στην ενίσχυση της θεσμικής αποτελεσματικότητας, της διεθνούς συνεργασίας και της φορολογικής συμμόρφωσης, ως βασικών προϋποθέσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Λέξεις-κλειδιά:

φοροδιαφυγή, βιώσιμη ανάπτυξη, οικονομικό έγκλημα, φορολογική δικαιοσύνη, φορολογικοί παράδεισοι, ψηφιακή οικονομία

Abstract

This dissertation examines tax evasion as a key factor undermining sustainable development and explores its connection with contemporary forms of economic crime. Through a comprehensive literature review of international, European, and national sources, the study analyzes the main causes and forms of tax evasion, as well as its economic, social, and institutional impacts. Particular emphasis is placed on the links between tax evasion and money laundering, tax havens, aggressive tax planning, the digital economy, cryptocurrencies, and organized transnational economic crime networks. In addition, the institutional and legal frameworks for combating tax evasion at international, European, and Greek levels are examined, with special focus on the role of transparency and digitalization. The findings indicate that tax evasion significantly limits the financing of the Sustainable Development Goals, exacerbates social inequalities, and undermines tax justice. The study concludes with policy recommendations aimed at strengthening institutional effectiveness, international cooperation, and tax compliance, as essential conditions for sustainable development.

Keywords:

tax evasion, sustainable development, economic crime, tax justice, tax havens, digital economy

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	1
Αφιερώσεις.....	3
Περίληψη	4
Abstract	5
1. Εισαγωγή.....	9
1.1 Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής στη σύγχρονη οικονομία	9
1.2 Βιώσιμη Ανάπτυξη: έννοια, διαστάσεις και στόχοι	10
1.3 Σχέση φορολογικών εσόδων και κοινωνικής ευημερίας.....	11
1.4 Σκοπός και στόχοι της έρευνας	12
1.5 Ερευνητικά ερωτήματα	13
1.6 Μεθοδολογική προσέγγιση.....	14
1.7 Δομή της διπλωματικής.....	15
2. Θεωρητικό Πλαίσιο της Φοροδιαφυγής	16
2.1 Ορισμός και μορφές φοροδιαφυγής	16
2.2 Αίτια φοροδιαφυγής	17
2.2.1 Οικονομικοί παράγοντες	18
2.2.2 Θεσμικοί και διοικητικοί παράγοντες	19
2.2.3 Κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες.....	20
2.3 Φοροδιαφυγή και σκιώδης οικονομία	21
2.3.1 Έννοια και χαρακτηριστικά της σκιώδους οικονομίας	21
2.3.2 Σχέση σκιώδους οικονομίας και φοροδιαφυγής.....	23
2.4 Επιπτώσεις στη δημοσιονομική σταθερότητα.....	24
2.5 Φοροδιαφυγή και φορολογική δικαιοσύνη.....	25
3. Φοροδιαφυγή και Βιώσιμη Ανάπτυξη.....	27
3.1 Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης	27
3.2 Δημόσια έσοδα και χρηματοδότηση των SDGs	28
3.3 Επιπτώσεις της φοροδιαφυγής στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης.....	29

3.3.1	Κοινωνική συνοχή.....	29
3.3.2	Κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες.....	30
3.3.3	Δημόσιες υπηρεσίες.....	31
3.4	Φοροδιαφυγή και διαγενεακή δικαιοσύνη.....	32
3.5	Διεθνείς οργανισμοί και πολιτικές αντιμετώπισης.....	33
4.	Διασύνδεση Φοροδιαφυγής με Σύγχρονες Μορφές Οικονομικού Εγκλήματος..	35
4.1	Οικονομικό έγκλημα: ορισμός και κατηγορίες	35
4.1.1	Έννοια και χαρακτηριστικά του οικονομικού εγκλήματος	35
4.1.2	Βασικές κατηγορίες οικονομικού εγκλήματος.....	36
4.2	Φοροδιαφυγή και ξέπλυμα χρήματος.....	38
4.2.1	Έννοια και μηχανισμοί του ξεπλύματος χρήματος	38
4.2.2	Διασύνδεση φοροδιαφυγής και ξεπλύματος χρήματος	39
4.3	Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή - ο ρόλος των φορολογικών παραδείσων....	40
4.3.1	Διάκριση φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.....	41
4.3.2	Φορολογικοί παράδεισοι: έννοια και λειτουργία	42
4.3.3	Επιπτώσεις των φορολογικών παραδείσων στη φορολογική δικαιοσύνη και τη βιώσιμη ανάπτυξη.....	43
4.4	Offshore εταιρείες και επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός.....	44
4.5	Ψηφιακή οικονομία, κρυπτονομίσματα και νέες μορφές φοροδιαφυγής	46
4.6	Οργανωμένο οικονομικό έγκλημα και διεθνή δίκτυα	47
5.	Θεσμικό και Νομικό Πλαίσιο Αντιμετώπισης	49
5.1	Διεθνές θεσμικό πλαίσιο	49
5.2	Ευρωπαϊκό θεσμικό και νομικό πλαίσιο	50
5.3	Ελληνικό θεσμικό και νομικό πλαίσιο	51
5.4	Ρόλος της διαφάνειας και της ψηφιοποίησης.....	53
5.5	Αποτελεσματικότητα πολιτικών καταπολέμησης	54
6.	Συζήτηση – Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	55
6.1	Συζήτηση βασικών ευρημάτων	56
6.2	Κριτική αποτίμηση	57

6.3	Επιπτώσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη.....	58
6.4	Προτάσεις πολιτικής.....	59
6.5	Περιορισμοί της έρευνας.....	60
6.6	Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	61
	Βιβλιογραφία.....	63

1. Εισαγωγή

1.1 Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής στη σύγχρονη οικονομία

Η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα διαχρονικό και πολυδιάστατο φαινόμενο της σύγχρονης οικονομίας, το οποίο επηρεάζει άμεσα τη δημοσιονομική σταθερότητα, τη λειτουργία των θεσμών και την κοινωνική συνοχή (Alm et al., 2019, IMF, 2021). Ορίζεται ως η εκούσια απόκρυψη εισοδήματος ή οικονομικής δραστηριότητας με σκοπό τη μείωση ή την αποφυγή φορολογικών υποχρεώσεων, κατά παράβαση της ισχύουσας νομοθεσίας (Allingham & Sandmo, 1972). Η έκταση και η ένταση του φαινομένου διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ χωρών και οικονομικών συστημάτων, ωστόσο παραμένει παρούσα τόσο σε ανεπτυγμένες όσο και σε αναπτυσσόμενες οικονομίες (OECD, 2022, EU Tax Observatory, 2023).

Στη σύγχρονη οικονομία, η φοροδιαφυγή συνδέεται στενά με τη σκιάδη οικονομία, δηλαδή το σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων που δεν καταγράφονται επίσημα και, ως εκ τούτου, διαφεύγουν της φορολόγησης και του θεσμικού ελέγχου (Schneider & Enste, 2000). Η ύπαρξη εκτεταμένων αδήλωτων συναλλαγών υπονομεύει την αποτελεσματικότητα της φορολογικής πολιτικής και περιορίζει τη δυνατότητα του κράτους να ασκεί αναδιανεμητικές και αναπτυξιακές λειτουργίες (World Bank, 2020, OECD, 2020).

Η οικονομική θεωρία έχει επιχειρήσει να ερμηνεύσει τη φοροδιαφυγή κυρίως μέσα από το πρίσμα της ορθολογικής επιλογής, σύμφωνα με την οποία οι φορολογούμενοι σταθμίζουν το αναμενόμενο όφελος της φοροδιαφυγής έναντι της πιθανότητας εντοπισμού και των προβλεπόμενων κυρώσεων (Allingham & Sandmo, 1972). Ωστόσο, μεταγενέστερες προσεγγίσεις ανέδειξαν τον ρόλο θεσμικών, κοινωνικών και ψυχολογικών παραγόντων, όπως η φορολογική ηθική, η εμπιστοσύνη στους δημόσιους θεσμούς και η αντίληψη περί φορολογικής δικαιοσύνης (Torgler, 2007, OECD, 2022, Transparency International, 2023).

Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, η φοροδιαφυγή λαμβάνει νέες και πιο σύνθετες μορφές, αξιοποιώντας τη διασυνοριακή κινητικότητα κεφαλαίων, τα διεθνή χρηματοπιστωτικά δίκτυα και τις ασυμμετρίες μεταξύ εθνικών φορολογικών συστημάτων. Η ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας και η χρήση πολύπλοκων εταιρικών δομών έχουν ενισχύσει τις δυνατότητες απόκρυψης εισοδημάτων,

καθιστώντας τον εντοπισμό και την καταπολέμηση του φαινομένου ιδιαίτερα απαιτητική (Zucman, 2015, OECD, 2020, OECD, 2021).

Συνολικά, η φοροδιαφυγή δεν συνιστά απλώς ένα τεχνικό ή λογιστικό πρόβλημα, αλλά ένα ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό ζήτημα με σημαντικές επιπτώσεις στη βιώσιμη ανάπτυξη. Η κατανόηση των αιτιών και των σύγχρονων εκφάνσεων της αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών αντιμετώπισης και την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης (Schneider & Enste, 2000, Torgler, 2007, IMF, 2021, UNDP, 2025).

1.2 Βιώσιμη Ανάπτυξη: έννοια, διαστάσεις και στόχοι

Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης αναδείχθηκε ως απάντηση στις αυξανόμενες οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου, επιδιώκοντας την ισόρροπη ικανοποίηση των αναγκών της παρούσας γενιάς χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες. Ο ορισμός αυτός, όπως διατυπώθηκε στην Έκθεση Brundtland, αποτέλεσε τη βάση για τη θεσμική ενσωμάτωση της βιώσιμης ανάπτυξης στις διεθνείς πολιτικές και στρατηγικές (United Nations, 2015, Sachs, 2015).

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη στηρίζεται σε τρεις αλληλένδετες διαστάσεις: την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική. Η οικονομική διάσταση αφορά τη διασφάλιση μακροχρόνιας οικονομικής μεγέθυνσης, σταθερότητας και παραγωγικότητας, με έμφαση στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη δίκαιη κατανομή των πόρων. Η κοινωνική διάσταση εστιάζει στη μείωση των ανισοτήτων, την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και την καθολική πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες, όπως η υγεία, η εκπαίδευση και η κοινωνική προστασία. Η περιβαλλοντική διάσταση αποσκοπεί στη διατήρηση των φυσικών πόρων, την προστασία των οικοσυστημάτων και τον περιορισμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της οικονομικής δραστηριότητας (Sachs, 2015, Stiglitz et al., 2018).

Το 2015, τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν την Ατζέντα 2030 και τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development Goals – SDGs), οι οποίοι συνιστούν ένα ολοκληρωμένο και παγκόσμιο πλαίσιο δράσης για την αντιμετώπιση κρίσιμων προκλήσεων, όπως η φτώχεια, η πείνα, οι κοινωνικές ανισότητες, η κλιματική αλλαγή και η θεσμική διαφάνεια (United Nations, 2015). Οι SDGs διακρίνονται για τον οριζόντιο χαρακτήρα τους, καθώς αναγνωρίζουν τη διασύνδεση μεταξύ οικονομικών,

κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων και προωθούν πολιτικές συντονισμένες σε πολλαπλά επίπεδα διακυβέρνησης (OECD, 2020, OECD, 2021).

Ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο των SDGs αποδίδεται στη χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάπτυξης και στον ρόλο των δημόσιων εσόδων. Η αποτελεσματική φορολογική πολιτική και η ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης θεωρούνται καθοριστικές για την επίτευξη στόχων που αφορούν τη μείωση των ανισοτήτων, την ενίσχυση των δημόσιων υπηρεσιών και τη στήριξη της θεσμικής λειτουργίας του κράτους (United Nations, 2021, IMF, 2021, OECD, 2022). Στο πλαίσιο αυτό, η φοροδιαφυγή αναδεικνύεται ως παράγοντας που υπονομεύει άμεσα την υλοποίηση των SDGs, περιορίζοντας τη δημοσιονομική ικανότητα των κρατών (EU Tax Observatory, 2023).

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη δεν αποτελεί απλώς έναν αναπτυξιακό στόχο, αλλά ένα συνολικό πρότυπο κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης, στο οποίο η διαφάνεια, η λογοδοσία και η αποτελεσματική διαχείριση των δημόσιων πόρων διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο (World Bank, 2020, Transparency International, 2023). Η κατανόηση των αρχών και των στόχων της Ατζέντας 2030 αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανάλυση της σχέσης μεταξύ φοροδιαφυγής και βιώσιμης ανάπτυξης που ακολουθεί στα επόμενα κεφάλαια.

1.3 Σχέση φορολογικών εσόδων και κοινωνικής ευημερίας

Τα φορολογικά έσοδα αποτελούν τον βασικό μηχανισμό χρηματοδότησης των δημόσιων πολιτικών και συνιστούν θεμελιώδη προϋπόθεση για την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας. Μέσω της φορολογίας, το κράτος αποκτά τους αναγκαίους πόρους για την παροχή δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, όπως η υγεία, η εκπαίδευση, η κοινωνική ασφάλιση και η προστασία του περιβάλλοντος, τα οποία δεν μπορούν να διασφαλιστούν επαρκώς από τις δυνάμεις της αγοράς (Stiglitz et al., 2018, IMF, 2021, OECD, 2022).

Η σχέση μεταξύ φορολογικών εσόδων και κοινωνικής ευημερίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της αναδιανομής του εισοδήματος. Ένα αποτελεσματικό και δίκαιο φορολογικό σύστημα μπορεί να συμβάλει στη μείωση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, ενισχύοντας τη συνοχή και τη σταθερότητα της κοινωνίας (Piketty, 2014, Stiglitz et al., 2018). Αντίθετα, η περιορισμένη φορολογική βάση και η απώλεια εσόδων λόγω φοροδιαφυγής περιορίζουν τη δυνατότητα του κράτους να

ασκήσει αναδιανεμητική πολιτική και να στηρίξει ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (EU Tax Observatory, 2023).

Στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, τα φορολογικά έσοδα διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στη χρηματοδότηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, καθώς επιτρέπουν την υλοποίηση μακροπρόθεσμων επενδύσεων σε κοινωνικές υποδομές και ανθρώπινο κεφάλαιο (United Nations, 2021, IMF, 2021). Η επάρκεια και η σταθερότητα των δημόσιων εσόδων ενισχύουν την ικανότητα των κρατών να ανταποκρίνονται σε οικονομικές κρίσεις και κοινωνικές προκλήσεις, προάγοντας τη διαγενεακή δικαιοσύνη (OECD, 2022).

Παράλληλα, η κοινωνική ευημερία δεν εξαρτάται μόνο από το ύψος των φορολογικών εσόδων, αλλά και από την ποιότητα της φορολογικής διακυβέρνησης. Η διαφάνεια, η αποτελεσματικότητα των δημόσιων δαπανών και η εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς επηρεάζουν καθοριστικά τη φορολογική συμμόρφωση και, κατ' επέκταση, την ικανότητα του κράτους να αντλεί έσοδα (Torgler, 2007, World Bank, 2020, Transparency International, 2023). Όταν οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται ότι οι φόροι τους αξιοποιούνται προς όφελος του συνόλου, ενισχύεται η φορολογική ηθική και η κοινωνική αποδοχή της φορολογίας.

Συνεπώς, η φοροδιαφυγή συνιστά έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες υπονόμησης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς στερεί το κράτος από πολύτιμους πόρους και διαταράσσει τη σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και δημόσιας διοίκησης. Η αποδυνάμωση των φορολογικών εσόδων έχει άμεσες επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής και στη δυνατότητα υλοποίησης πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης, καθιστώντας αναγκαία την αντιμετώπιση του φαινομένου στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης κοινωνικοοικονομικής στρατηγικής (Stiglitz et al., 2018, United Nations, 2021, IMF, 2021).

1.4 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση της φοροδιαφυγής ως παράγοντα υπονόμησης της βιώσιμης ανάπτυξης και η ανάλυση της διασύνδεσής της με σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος. Η έρευνα επιδιώκει να αναδείξει τις οικονομικές, κοινωνικές και θεσμικές επιπτώσεις της φοροδιαφυγής, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο η απώλεια φορολογικών εσόδων περιορίζει τη

δυνατότητα των κρατών να χρηματοδοτούν δημόσιες πολιτικές και να επιτυγχάνουν τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Ειδικότερα, οι επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι:

α) η εννοιολογική και θεωρητική αποσαφήνιση της φοροδιαφυγής και των βασικών μορφών της στη σύγχρονη οικονομία,

β) η ανάλυση της σχέσης μεταξύ φοροδιαφυγής, κοινωνικής ευημερίας και βιώσιμης ανάπτυξης,

γ) η διερεύνηση των μηχανισμών μέσω των οποίων η φοροδιαφυγή συνδέεται με φαινόμενα οικονομικού εγκλήματος, όπως το ξέπλυμα χρήματος, οι φορολογικοί παράδεισοι και οι παράνομες χρηματοροές,

δ) η εξέταση του θεσμικού και νομικού πλαισίου αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, και

ε) η διατύπωση συμπερασμάτων και προτάσεων πολιτικής που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης και στη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης.

Μέσα από τη συστηματική ανάλυση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και θεσμικών πηγών, η εργασία φιλοδοξεί να συμβάλει στον επιστημονικό διάλογο σχετικά με τη σημασία της φορολογικής διαφάνειας και της αποτελεσματικής φορολογικής διακυβέρνησης ως βασικών πυλώνων ενός βιώσιμου και κοινωνικά δίκαιου αναπτυξιακού προτύπου.

1.5 Ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία δομείται γύρω από ένα συνεκτικό σύνολο ερευνητικών ερωτημάτων, τα οποία αποσκοπούν στην εις βάθος κατανόηση της φοροδιαφυγής ως σύνθετου οικονομικού και κοινωνικού φαινομένου και στη διερεύνηση των επιπτώσεών της στη βιώσιμη ανάπτυξη. Σε πρώτο επίπεδο, η έρευνα εξετάζει τον εννοιολογικό προσδιορισμό της φοροδιαφυγής και τις κύριες μορφές που αυτή λαμβάνει στη σύγχρονη οικονομία, καθώς και τους οικονομικούς, θεσμικούς και κοινωνικούς παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση και τη διατήρησή της. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον ρόλο της φορολογικής ηθικής, της εμπιστοσύνης στους θεσμούς και της αντιλαμβανόμενης φορολογικής δικαιοσύνης.

Παράλληλα, η εργασία εστιάζει στη διερεύνηση της σχέσης της φοροδιαφυγής με σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος, όπως το ξέπλυμα χρήματος, η χρήση φορολογικών παραδείσων και οι παράνομες χρηματοροές, λαμβάνοντας υπόψη τις προκλήσεις που προκύπτουν από την παγκοσμιοποίηση και την ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας. Τέλος, εξετάζεται η αποτελεσματικότητα του υφιστάμενου θεσμικού και νομικού πλαισίου αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, με στόχο την ανάδειξη πολιτικών και θεσμικών παρεμβάσεων που μπορούν να ενισχύσουν τη φορολογική συμμόρφωση και να συμβάλουν ουσιαστικά στη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης.

1.6 Μεθοδολογική προσέγγιση

Η παρούσα διπλωματική εργασία ακολουθεί ποιοτική ερευνητική προσέγγιση και βασίζεται σε βιβλιογραφική ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς επιστημονικής βιβλιογραφίας. Η συγκεκριμένη μεθοδολογία επιλέγεται λόγω της θεωρητικής φύσης του ερευνητικού αντικείμενου και της ανάγκης εννοιολογικής και αναλυτικής προσέγγισης φαινομένων, όπως η φοροδιαφυγή, η βιώσιμη ανάπτυξη και το οικονομικό έγκλημα.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση περιλαμβάνει ακαδημαϊκά άρθρα από διεθνή επιστημονικά περιοδικά, μονογραφίες, καθώς και εκθέσεις και επίσημα κείμενα διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών. Η επιλογή των πηγών πραγματοποιήθηκε με βασικά κριτήρια την επιστημονική εγκυρότητα, τη συνάφεια με το αντικείμενο της έρευνας και τη συμβολή τους στην κατανόηση των θεωρητικών και θεσμικών διαστάσεων του φαινομένου της φοροδιαφυγής.

Η ανάλυση της βιβλιογραφίας πραγματοποιείται με συνθετική και ερμηνευτική προσέγγιση, επιτρέποντας τη συσχέτιση διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων και τη συγκριτική εξέταση των επιπτώσεων της φοροδιαφυγής στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην κοινωνική ευημερία. Παράλληλα, εξετάζονται οι θεσμικές πολιτικές και τα ρυθμιστικά πλαίσια αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, με στόχο την ανάδειξη καλών πρακτικών και περιορισμών.

Τέλος, αναγνωρίζεται ότι η αποκλειστική χρήση δευτερογενών πηγών συνιστά περιορισμό της έρευνας, καθώς δεν περιλαμβάνει πρωτογενή εμπειρικά δεδομένα. Ωστόσο, η βιβλιογραφική ανασκόπηση παρέχει επαρκές και αξιόπιστο υπόβαθρο για την εξαγωγή τεκμηριωμένων συμπερασμάτων και τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής

σχετικών με την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης και τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης.

1.7 Δομή της διπλωματικής

Η παρούσα διπλωματική εργασία οργανώνεται σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το γενικό πλαίσιο της μελέτης, αναλύεται το φαινόμενο της φοροδιαφυγής στη σύγχρονη οικονομία, εξετάζεται η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και η σχέση της με τα φορολογικά έσοδα, ενώ παράλληλα διατυπώνονται ο σκοπός, τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας.

Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στο θεωρητικό πλαίσιο της φοροδιαφυγής, παρουσιάζοντας τους βασικούς ορισμούς, τις μορφές και τα αίτια του φαινομένου, καθώς και τη σύνδεσή του με τη σκιάδη οικονομία και τη φορολογική συμπεριφορά. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η σχέση της φοροδιαφυγής με τη βιώσιμη ανάπτυξη, με έμφαση στις κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές επιπτώσεις της απώλειας φορολογικών εσόδων και στη χρηματοδότηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Το τέταρτο κεφάλαιο εξετάζει τη διασύνδεση της φοροδιαφυγής με σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος, όπως το ξέπλυμα χρήματος, οι φορολογικοί παράδεισοι και οι παράνομες χρηματοροές, λαμβάνοντας υπόψη τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και της ψηφιακής οικονομίας. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεσμικό και νομικό πλαίσιο αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, καθώς και η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των σχετικών πολιτικών.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας, πραγματοποιείται κριτική αποτίμηση των ευρημάτων και διατυπώνονται προτάσεις πολιτικής και κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα.

2. Θεωρητικό Πλαίσιο της Φοροδιαφυγής

Το παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται στην ανάπτυξη του θεωρητικού πλαισίου της φοροδιαφυγής, με στόχο την εννοιολογική αποσαφήνιση και τη συστηματική ανάλυση ενός φαινομένου που διαχρονικά απασχολεί την οικονομική επιστήμη και τη δημόσια πολιτική. Η κατανόηση της φοροδιαφυγής προϋποθέτει τη διερεύνηση των βασικών εννοιών, των μορφών και των αιτιών της, καθώς και της σύνδεσής της με τη σκιάδη οικονομία και τη φορολογική συμπεριφορά των οικονομικών υποκειμένων. Στο πλαίσιο αυτό, το κεφάλαιο εξετάζει τις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί στη διεθνή βιβλιογραφία, από τα κλασικά οικονομικά υποδείγματα μέχρι τις σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές ερμηνείες, προκειμένου να αναδειχθεί η πολυδιάστατη φύση του φαινομένου. Η ανάλυση αυτή αποτελεί τη βάση για την περαιτέρω εξέταση των επιπτώσεων της φοροδιαφυγής στη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διασύνδεσή της με σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος, που ακολουθεί στα επόμενα κεφάλαια.

2.1 Ορισμός και μορφές φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή αποτελεί κεντρική έννοια της δημόσιας οικονομικής και ορίζεται ως η εκούσια και παράνομη αποφυγή καταβολής φόρων μέσω της απόκρυψης εισοδήματος, περιουσιακών στοιχείων ή οικονομικών συναλλαγών, κατά παράβαση της ισχύουσας φορολογικής νομοθεσίας. Σε αντίθεση με τη φοροαποφυγή, η οποία βασίζεται στην εκμετάλλευση νόμιμων κενών ή ασαφειών του φορολογικού συστήματος, η φοροδιαφυγή συνιστά παραβατική συμπεριφορά με σαφή νομική απαξία (Allingham & Sandmo, 1972, OECD, 2022).

Η διεθνής βιβλιογραφία προσεγγίζει τη φοροδιαφυγή αρχικά μέσα από το υπόδειγμα της ορθολογικής επιλογής, σύμφωνα με το οποίο οι φορολογούμενοι λαμβάνουν αποφάσεις βασισμένοι στη στάθμιση του αναμενόμενου οφέλους της φοροδιαφυγής έναντι της πιθανότητας ελέγχου και των προβλεπόμενων κυρώσεων (Allingham & Sandmo, 1972). Ωστόσο, νεότερες θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν αναδείξει ότι η φοροδιαφυγή δεν εξηγείται αποκλειστικά με οικονομικούς όρους, αλλά επηρεάζεται και από θεσμικούς, κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες, όπως η φορολογική ηθική και η εμπιστοσύνη προς τους δημόσιους θεσμούς (Torgler, 2007, World Bank, 2020, Transparency International, 2023).

Οι μορφές της φοροδιαφυγής ποικίλλουν και διαφοροποιούνται ανάλογα με τη δομή της οικονομίας και το επίπεδο θεσμικής οργάνωσης. Μία από τις συχνότερες μορφές αφορά τη μη δήλωση ή την υποδήλωση εισοδημάτων, ιδίως σε επαγγελματικούς κλάδους με αυξημένη χρήση μετρητών. Παράλληλα, η απόκρυψη συναλλαγών και η μη έκδοση φορολογικών παραστατικών αποτελούν διαδεδομένες πρακτικές που εντάσσονται στο πλαίσιο της σκιώδους οικονομίας (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2022).

Σε πιο σύνθετες μορφές, η φοροδιαφυγή εκδηλώνεται μέσω της τεχνητής μεταφοράς κερδών, της χρήσης εικονικών εταιρικών σχημάτων και της αξιοποίησης διεθνών χρηματοοικονομικών δομών για την απόκρυψη φορολογητέας ύλης. Οι πρακτικές αυτές συχνά συνδέονται με διασυνοριακές δραστηριότητες και αξιοποιούν ασυμμετρίες μεταξύ εθνικών φορολογικών συστημάτων, καθιστώντας τον εντοπισμό τους ιδιαίτερα δύσκολο (Zucman, 2015, OECD, 2020, EU Tax Observatory, 2023).

Συνολικά, η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί ένα ενιαίο ή ομοιογενές φαινόμενο, αλλά ένα σύνολο πρακτικών διαφορετικής πολυπλοκότητας και έντασης, οι οποίες επηρεάζονται από οικονομικούς, θεσμικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Η κατανόηση των βασικών ορισμών και μορφών της φοροδιαφυγής αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάλυση των αιτίων και των επιπτώσεών της, που εξετάζονται στις επόμενες υποενότητες του κεφαλαίου (IMF, 2021, OECD, 2022).

2.2 Αίτια φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή αποτελεί πολυπαραγοντικό φαινόμενο, του οποίου η εμφάνιση και η ένταση δεν μπορούν να ερμηνευθούν αποκλειστικά με βάση οικονομικά κίνητρα. Η διεθνής βιβλιογραφία αναγνωρίζει ότι η φορολογική συμπεριφορά των οικονομικών υποκειμένων διαμορφώνεται από ένα σύνθετο πλέγμα οικονομικών, θεσμικών και κοινωνικών παραγόντων, οι οποίοι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και επηρεάζουν τη διάθεση συμμόρφωσης προς το φορολογικό σύστημα. Η ανάλυση των αιτίων της φοροδιαφυγής καθίσταται, επομένως, αναγκαία για την κατανόηση της δυναμικής του φαινομένου και για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών αντιμετώπισής του. Στο πλαίσιο αυτό, στις επόμενες υποενότητες εξετάζονται συστηματικά οι βασικοί οικονομικοί, θεσμικοί και κοινωνικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη διατήρηση και αναπαραγωγή της φοροδιαφυγής στη σύγχρονη οικονομία.

2.2.1 Οικονομικοί παράγοντες

Οι οικονομικοί παράγοντες αποτελούν έναν από τους βασικούς άξονες ερμηνείας της φοροδιαφυγής στη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς επηρεάζουν άμεσα το κόστος και το όφελος της φορολογικής συμμόρφωσης (Alm et al., 2019, IMF, 2021). Σύμφωνα με την κλασική οικονομική προσέγγιση, οι φορολογούμενοι λειτουργούν ως ορθολογικοί δρώντες, οι οποίοι σταθμίζουν το οικονομικό όφελος από τη φοροδιαφυγή έναντι της πιθανότητας εντοπισμού και του ύψους των επιβαλλόμενων κυρώσεων (Allingham & Sandmo, 1972). Υψηλοί φορολογικοί συντελεστές και αυξημένα φορολογικά βάρη ενδέχεται να ενισχύσουν τα κίνητρα φοροδιαφυγής, ιδιαίτερα όταν δεν συνοδεύονται από αποτελεσματικούς μηχανισμούς ελέγχου (OECD, 2022).

Η δομή της οικονομίας και τα επίπεδα εισοδήματος διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της φορολογικής συμπεριφοράς. Σε οικονομίες με εκτεταμένη αυτοαπασχόληση, έντονη χρήση μετρητών και περιορισμένη ψηφιοποίηση των συναλλαγών, οι δυνατότητες απόκρυψης εισοδημάτων είναι αυξημένες, γεγονός που ευνοεί την ανάπτυξη της φοροδιαφυγής (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2020). Επιπλέον, η οικονομική αβεβαιότητα και οι περίοδοι ύφεσης μπορούν να ενισχύσουν τη φοροδιαφυγή, καθώς τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις επιδιώκουν τη διατήρηση της ρευστότητάς τους σε περιβάλλον μειωμένων εισοδημάτων (IMF, 2021).

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη σχέση μεταξύ φορολογικών εσόδων και αντιλαμβανόμενης ανταποδοτικότητας των φόρων. Όταν οι φορολογούμενοι θεωρούν ότι οι φόροι που καταβάλλουν δεν μεταφράζονται σε ποιοτικές δημόσιες υπηρεσίες ή κοινωνικά οφέλη, μειώνεται η προθυμία συμμόρφωσης και ενισχύονται οι τάσεις φοροδιαφυγής (Stiglitz et al., 2018, World Bank, 2020). Η αίσθηση οικονομικής αδικίας και άνισης κατανομής των φορολογικών βαρών μπορεί να λειτουργήσει ως πρόσθετο κίνητρο παραβατικής συμπεριφοράς (Transparency International, 2023).

Τέλος, η παγκοσμιοποίηση των αγορών και η αυξημένη κινητικότητα κεφαλαίων έχουν μεταβάλει το οικονομικό περιβάλλον εντός του οποίου εκδηλώνεται η φοροδιαφυγή. Η δυνατότητα μεταφοράς κεφαλαίων και κερδών σε δικαιοδοσίες με ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς δημιουργεί πρόσθετα κίνητρα για την απόκρυψη φορολογητέας ύλης, ιδιαίτερα για μεγάλες επιχειρήσεις και πολίτες με υψηλά εισοδήματα (Zucman, 2015, OECD, 2021, EU Tax Observatory, 2023). Οι οικονομικοί

αυτοί παράγοντες καθιστούν τη φοροδιαφυγή ένα φαινόμενο άμεσα συνδεδεμένο με τις ευρύτερες δομές και ανισοροπίες της σύγχρονης οικονομίας.

2.2.2 Θεσμικοί και διοικητικοί παράγοντες

Οι θεσμικοί και διοικητικοί παράγοντες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της φορολογικής συμμόρφωσης και στην έκταση της φοροδιαφυγής, καθώς αφορούν την ποιότητα της διακυβέρνησης, τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης και την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών ελέγχου (World Bank, 2020, OECD, 2022). Ένα ασαφές, πολύπλοκο ή συχνά μεταβαλλόμενο φορολογικό πλαίσιο μπορεί να δημιουργήσει σύγχυση στους φορολογούμενους και να ενισχύσει τις ευκαιρίες παραβατικής συμπεριφοράς, ιδίως όταν οι κανόνες εφαρμογής δεν είναι σαφείς ή συνεπείς (Stiglitz et al., 2018, OECD, 2022).

Η διοικητική ικανότητα των φορολογικών αρχών αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την αποτροπή της φοροδιαφυγής. Περιορισμένοι πόροι, ανεπαρκής στελέχωση, ελλιπής τεχνολογική υποστήριξη και αδυναμίες στον συντονισμό των ελεγκτικών μηχανισμών μειώνουν την πιθανότητα εντοπισμού παραβάσεων και αποδυναμώνουν τον αποτρεπτικό χαρακτήρα των κυρώσεων (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2022, IMF, 2021). Όταν οι έλεγχοι θεωρούνται σπάνιοι ή αναποτελεσματικοί, η φοροδιαφυγή τείνει να γίνεται αντιληπτή ως χαμηλού κινδύνου επιλογή (EU Tax Observatory, 2023).

Παράλληλα, η θεσμική διαφάνεια και η λογοδοσία επηρεάζουν ουσιαστικά τη φορολογική συμπεριφορά των πολιτών. Η ύπαρξη φαινομένων διαφθοράς στη δημόσια διοίκηση υπονομεύει την εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς και μειώνει την προθυμία των φορολογούμενων να συμμορφωθούν με τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, καθώς ενισχύεται η αντίληψη ότι οι φόροι δεν αξιοποιούνται προς όφελος του συνόλου (Transparency International, 2023, World Bank, 2020). Η έλλειψη εμπιστοσύνης προς το κράτος μεταφράζεται συχνά σε ανοχή ή αποδοχή της φοροδιαφυγής ως κοινωνικά δικαιολογημένης πρακτικής (Torgler, 2007).

Επιπλέον, η αποτελεσματικότητα των θεσμικών μηχανισμών επηρεάζεται από τον βαθμό ψηφιοποίησης και διαλειτουργικότητας των δημόσιων υπηρεσιών. Σύγχρονα πληροφοριακά συστήματα, διασταυρώσεις δεδομένων και ηλεκτρονικές συναλλαγές μπορούν να περιορίσουν σημαντικά τα περιθώρια απόκρυψης εισοδημάτων και να ενισχύσουν τη φορολογική συμμόρφωση (OECD, 2020, OECD, 2021). Αντίθετα, διοικητικές δυσλειτουργίες και θεσμικά κενά δημιουργούν ένα

περιβάλλον εντός του οποίου η φοροδιαφυγή μπορεί να αναπτυχθεί και να παγιωθεί (Stiglitz et al., 2018, IMF, 2021).

Συνεπώς, οι θεσμικοί και διοικητικοί παράγοντες αποτελούν κρίσιμο κρίκο στην αλυσίδα αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής. Η ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας, της διαφάνειας και της θεσμικής αξιοπιστίας συνιστά βασική προϋπόθεση για τη μείωση του φαινομένου και τη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2022, IMF, 2021, United Nations, 2021).

2.2.3 Κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες

Οι κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες αποτελούν κρίσιμη διάσταση για την κατανόηση της φοροδιαφυγής, καθώς επηρεάζουν τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές των φορολογούμενων πέρα από τα στενά οικονομικά κίνητρα (Torgler, 2007, World Bank, 2020). Η φορολογική συμπεριφορά δεν διαμορφώνεται αποκλειστικά από το θεσμικό πλαίσιο ή το ύψος των φορολογικών επιβαρύνσεων, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες αντιλαμβάνονται το κράτος, τη φορολογία και τη συλλογική ευθύνη (Torgler, 2007, OECD, 2022).

Κεντρική έννοια στη σχετική βιβλιογραφία αποτελεί η φορολογική ηθική, δηλαδή το σύνολο των κοινωνικών αξιών και κανόνων που καθορίζουν τον βαθμό αποδοχής ή απόρριψης της φοροδιαφυγής ως κοινωνικής πρακτικής. Σε κοινωνίες όπου επικρατεί χαμηλή εμπιστοσύνη προς τους δημόσιους θεσμούς και αίσθηση περιορισμένης κοινωνικής ανταποδοτικότητας, η φοροδιαφυγή τείνει να νομιμοποιείται κοινωνικά και να θεωρείται ανεκτή ή ακόμη και αναγκαία συμπεριφορά (Torgler, 2007, Transparency International, 2023). Αντίθετα, σε περιβάλλοντα με υψηλό επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου και θεσμικής αξιοπιστίας, η συμμόρφωση προς το φορολογικό σύστημα ενισχύεται (OECD, 2022, IMF, 2021).

Επιπλέον, οι κοινωνικές ανισότητες και οι αντιλήψεις περί φορολογικής αδικίας επηρεάζουν σημαντικά τη στάση των πολιτών απέναντι στη φορολογία. Όταν οι φορολογούμενοι θεωρούν ότι το φορολογικό βάρος κατανέμεται άνισα ή ότι ορισμένες κοινωνικές ομάδες απολαμβάνουν προνομιακή μεταχείριση, ενισχύεται η διάθεση αποφυγής των φορολογικών υποχρεώσεων ως μορφή αντίδρασης ή αυτοπροστασίας (Piketty, 2014, Stiglitz et al., 2018). Η αίσθηση αυτή μπορεί να οδηγήσει στη διάβρωση

της κοινωνικής συνοχής και στη διαιώνιση της φοροδιαφυγής (EU Tax Observatory, 2023).

Τέλος, πολιτισμικές παραδόσεις, κοινωνικές νόρμες και άτυπες πρακτικές συναλλαγών επηρεάζουν τη διάδοση της φοροδιαφυγής, ιδίως σε κοινωνίες με έντονη παρουσία άτυπων οικονομικών σχέσεων. Η αποδοχή της αδήλωτης εργασίας ή των συναλλαγών χωρίς παραστατικά ενισχύει τη σκιώδη οικονομία και δυσχεραίνει την εφαρμογή αποτελεσματικών φορολογικών πολιτικών (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2022). Συνεπώς, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής δεν μπορεί να περιοριστεί σε τεχνικές ή θεσμικές παρεμβάσεις, αλλά απαιτεί και την καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης και κοινωνικής εμπιστοσύνης, ως βασικών προϋποθέσεων για τη βιώσιμη λειτουργία του φορολογικού συστήματος (IMF, 2021, World Bank, 2020).

2.3 Φοροδιαφυγή και σκιώδης οικονομία

Η φοροδιαφυγή συνδέεται άρρηκτα με την ύπαρξη και την έκταση της σκιώδους οικονομίας, η οποία αποτελεί έναν από τους βασικότερους μηχανισμούς απόκρυψης οικονομικής δραστηριότητας από τον επίσημο θεσμικό και φορολογικό έλεγχο (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2022). Η σκιώδης οικονομία περιλαμβάνει νόμιμες κατά τα άλλα παραγωγικές δραστηριότητες που δεν δηλώνονται στις αρμόδιες αρχές, με αποτέλεσμα την απώλεια φορολογικών εσόδων και τη στρέβλωση των επίσημων οικονομικών δεικτών (Schneider & Enste, 2000, EU Tax Observatory, 2023).

Στο πλαίσιο αυτό, η ανάλυση της σχέσης μεταξύ φοροδιαφυγής και σκιώδους οικονομίας καθίσταται απαραίτητη για την κατανόηση της πραγματικής έκτασης του φαινομένου, καθώς και των μηχανισμών μέσω των οποίων υπονομεύεται η αποτελεσματικότητα της φορολογικής πολιτικής και η κοινωνική ευημερία (IMF, 2021, World Bank, 2020). Οι επόμενες υποενότητες εστιάζουν στην εννοιολογική προσέγγιση και στα βασικά χαρακτηριστικά της σκιώδους οικονομίας, καθώς και στη διερεύνηση της αμφίδρομης σχέσης της με τη φοροδιαφυγή στη σύγχρονη οικονομία (OECD, 2020, OECD, 2022).

2.3.1 Έννοια και χαρακτηριστικά της σκιώδους οικονομίας

Η σκιώδης οικονομία αναφέρεται στο σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που, αν και είναι νόμιμες ως προς τη φύση τους, δεν δηλώνονται ή καταγράφονται επίσημα στις αρμόδιες αρχές, με αποτέλεσμα να διαφεύγουν της φορολόγησης και του θεσμικού ελέγχου. Η έννοια αυτή διαφοροποιείται από την καθαρά παράνομη

οικονομική δραστηριότητα, καθώς αφορά παραγωγικές διαδικασίες που θα μπορούσαν κανονικά να ενταχθούν στην επίσημη οικονομία, εάν δηλώνονταν σύμφωνα με το ισχύον ρυθμιστικό πλαίσιο (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2022).

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η σκιάδης οικονομία έχει περιγραφεί με διάφορους όρους, όπως «υπόγεια», «παράλληλη» ή «άτυπη» οικονομία, γεγονός που αντανάκλα τη δυσκολία ακριβούς οριοθέτησής της. Παρά τις διαφοροποιήσεις στην ορολογία, κοινό χαρακτηριστικό όλων των προσεγγίσεων αποτελεί η απόκρυψη της οικονομικής δραστηριότητας από τις φορολογικές και στατιστικές αρχές, γεγονός που οδηγεί σε υποεκτίμηση του πραγματικού μεγέθους της οικονομίας και σε στρεβλή αποτύπωση των μακροοικονομικών μεγεθών (Schneider & Enste, 2000, IMF, 2021).

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της σκιάδους οικονομίας είναι η υψηλή χρήση μετρητών και άτυπων συναλλαγών, οι οποίες δυσχεραίνουν τον έλεγχο και την ιχνηλασιμότητα των οικονομικών ροών. Επιπλέον, η σκιάδης οικονομία εμφανίζεται εντονότερα σε κλάδους με μικρές επιχειρήσεις, αυτοαπασχόληση και εποχική εργασία, όπου οι δυνατότητες απόκρυψης εισοδημάτων είναι αυξημένες. Η έλλειψη ψηφιοποίησης και οι διοικητικές δυσλειτουργίες ενισχύουν περαιτέρω την ανάπτυξη της (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2020, OECD, 2022).

Η έκταση της σκιάδους οικονομίας συνδέεται στενά με το θεσμικό και κοινωνικό περιβάλλον κάθε χώρας. Υψηλοί φορολογικοί συντελεστές, περίπλοκες διοικητικές διαδικασίες, χαμηλή εμπιστοσύνη στους θεσμούς και περιορισμένη αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών μηχανισμών συμβάλλουν στη διεύρυνση της άτυπης οικονομικής δραστηριότητας. Παράλληλα, κοινωνικές στάσεις ανοχής απέναντι στην αδήλωτη εργασία και στις συναλλαγές χωρίς παραστατικά ενισχύουν τη διατήρηση και αναπαραγωγή του φαινομένου (Torgler, 2007, World Bank, 2020, Transparency International, 2023).

Συνολικά, η σκιάδης οικονομία αποτελεί ένα σύνθετο και δυναμικό φαινόμενο με σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Η κατανόηση της έννοιας και των βασικών χαρακτηριστικών της είναι απαραίτητη για την ανάλυση της σχέσης της με τη φοροδιαφυγή, καθώς και για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών που στοχεύουν στη μείωση της παραοικονομίας και στην ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης (OECD, 2022, IMF, 2021).

2.3.2 Σχέση σκιώδους οικονομίας και φοροδιαφυγής

Η σκιώδης οικονομία και η φοροδιαφυγή συνιστούν αλληλένδετα φαινόμενα, τα οποία ενισχύονται αμοιβαία και διαμορφώνουν έναν φαύλο κύκλο υπονόμησης της φορολογικής συμμόρφωσης και της θεσμικής αποτελεσματικότητας. Η σκιώδης οικονομία παρέχει το λειτουργικό πλαίσιο εντός του οποίου η φοροδιαφυγή μπορεί να αναπτυχθεί, καθώς η μη καταγραφή των οικονομικών δραστηριοτήτων διευκολύνει την απόκρυψη φορολογητέας ύλης και περιορίζει τη δυνατότητα ελέγχου από τις φορολογικές αρχές (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2022).

Η σχέση αυτή εκδηλώνεται κυρίως μέσω της αδήλωτης εργασίας και των συναλλαγών χωρίς φορολογικά παραστατικά, πρακτικές που οδηγούν σε άμεση απώλεια φορολογικών εσόδων. Όσο μεγαλύτερη είναι η έκταση της σκιώδους οικονομίας, τόσο δυσχερέστερη καθίσταται η εφαρμογή αποτελεσματικής φορολογικής πολιτικής, καθώς μειώνεται η φορολογική βάση και αυξάνεται το βάρος στους συνεπείς φορολογούμενους. Η ανισοκατανομή αυτή ενισχύει περαιτέρω τα κίνητρα φοροδιαφυγής και συμβάλλει στη διεύρυνση της άτυπης οικονομικής δραστηριότητας (EU Tax Observatory, 2023, IMF, 2021).

Παράλληλα, η φοροδιαφυγή λειτουργεί ως παράγοντας διαιώνισης της σκιώδους οικονομίας, καθώς η ανοχή ή η αδυναμία αντιμετώπισής της αποδυναμώνει τη θεσμική αξιοπιστία και ενισχύει την κοινωνική αποδοχή άτυπων πρακτικών. Η περιορισμένη εμπιστοσύνη προς το κράτος και η αντίληψη περί φορολογικής αδικίας οδηγούν πολλούς οικονομικούς δρώντες στην επιλογή της άτυπης οικονομικής δραστηριότητας ως στρατηγικής προσαρμογής (Torgler, 2007, World Bank, 2020, Transparency International, 2023).

Σε μακροοικονομικό επίπεδο, η συνύπαρξη εκτεταμένης σκιώδους οικονομίας και υψηλών επιπέδων φοροδιαφυγής έχει αρνητικές επιπτώσεις στη δημοσιονομική σταθερότητα και στη δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής αναδιανεμητικής πολιτικής. Η απώλεια φορολογικών εσόδων περιορίζει τη χρηματοδότηση δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, υπονομεύοντας την κοινωνική ευημερία και τη βιώσιμη ανάπτυξη (Stiglitz et al., 2018, United Nations, 2021). Επιπλέον, η στρέβλωση του ανταγωνισμού εις βάρος των συνεπών επιχειρήσεων δημιουργεί συνθήκες αθέμιτου ανταγωνισμού και μειώνει τη συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας (OECD, 2022).

Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τη μείωση της σκιάδους οικονομίας. Πολιτικές που ενισχύουν τη θεσμική αποτελεσματικότητα, τη διαφάνεια και τη φορολογική συνείδηση μπορούν να συμβάλουν στον περιορισμό και των δύο φαινομένων, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για ένα πιο δίκαιο και βιώσιμο φορολογικό σύστημα (IMF, 2021, OECD, 2022, World Bank, 2020).

2.4 Επιπτώσεις στη δημοσιονομική σταθερότητα

Η φοροδιαφυγή και η έκταση της σκιάδους οικονομίας έχουν άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις στη δημοσιονομική σταθερότητα, καθώς περιορίζουν τη δυνατότητα του κράτους να συγκεντρώνει επαρκή και προβλέψιμα φορολογικά έσοδα. Η συρρίκνωση της φορολογικής βάσης υπονομεύει τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών και δυσχεραίνει τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και την υλοποίηση της δημοσιονομικής πολιτικής, ιδίως σε περιόδους οικονομικής αβεβαιότητας (Schneider & Enste, 2000, IMF, 2021, OECD, 2022).

Η απώλεια φορολογικών εσόδων λόγω φοροδιαφυγής οδηγεί συχνά σε αυξημένα δημοσιονομικά ελλείμματα και σε μεγαλύτερη εξάρτηση από δανεισμό για την κάλυψη των δημόσιων δαπανών. Η κατάσταση αυτή μπορεί να επιβαρύνει το δημόσιο χρέος και να περιορίσει τον δημοσιονομικό χώρο, μειώνοντας την ικανότητα των κρατών να ανταποκρίνονται σε κοινωνικές ανάγκες ή σε έκτακτες κρίσεις, όπως οικονομικές υφέσεις ή υγειονομικά σοκ (Stiglitz et al., 2018, IMF, 2021). Παράλληλα, η αστάθεια των εσόδων αυξάνει την αβεβαιότητα και αποδυναμώνει την αξιοπιστία της δημοσιονομικής πολιτικής (OECD, 2022).

Επιπλέον, η άνιση κατανομή των φορολογικών βαρών που προκύπτει από τη φοροδιαφυγή εντείνει τις δημοσιονομικές πιέσεις. Όταν σημαντικό μέρος της οικονομικής δραστηριότητας παραμένει αδήλωτο, το φορολογικό βάρος μεταφέρεται δυσανάλογα στους συνεπείς φορολογούμενους, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση φορολογικών συντελεστών ή σε περικοπές δαπανών. Οι επιλογές αυτές ενδέχεται να έχουν υφεσιακές επιπτώσεις και να επιδεινώσουν τη δημοσιονομική ισορροπία σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα (Piketty, 2014, EU Tax Observatory, 2023).

Σε μακροοικονομικό επίπεδο, η περιορισμένη δημοσιονομική σταθερότητα επηρεάζει και την επενδυτική εμπιστοσύνη, καθώς οι αγορές λαμβάνουν υπόψη την ικανότητα ενός κράτους να διαχειρίζεται αποτελεσματικά τα δημόσια οικονομικά του.

Υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής μπορούν να εκληφθούν ως ένδειξη θεσμικών αδυναμιών, αυξάνοντας το κόστος δανεισμού και επιβαρύνοντας περαιτέρω τη δημοσιονομική θέση της χώρας (Stiglitz et al., 2018, World Bank, 2020).

Συνολικά, η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό παράγοντα αποσταθεροποίησης των δημόσιων οικονομικών, καθώς διαβρώνει τα έσοδα, εντείνει τις δημοσιονομικές ανισορροπίες και περιορίζει την ικανότητα άσκησης αντικυκλικής και αναπτυξιακής πολιτικής. Η αντιμετώπιση της συνιστά βασική προϋπόθεση για τη διασφάλιση της δημοσιονομικής σταθερότητας και τη δημιουργία συνθηκών βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης (IMF, 2021, OECD, 2022, United Nations, 2021).

2.5 Φοροδιαφυγή και φορολογική δικαιοσύνη

Η φορολογική δικαιοσύνη αποτελεί θεμελιώδη αρχή κάθε σύγχρονου φορολογικού συστήματος και συνδέεται άμεσα με τη νομιμοποίηση της φορολογίας και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Ως έννοια, η φορολογική δικαιοσύνη αναφέρεται στη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών μεταξύ των πολιτών, σύμφωνα με την οικονομική τους δυνατότητα, καθώς και στην ίση μεταχείριση των φορολογούμενων από το κράτος (OECD, 2022). Η φοροδιαφυγή υπονομεύει άμεσα αυτή την αρχή, καθώς επιτρέπει σε ορισμένες ομάδες να αποφεύγουν τις υποχρεώσεις τους, μεταφέροντας το φορολογικό βάρος στους συνεπείς φορολογούμενους (Stiglitz et al., 2018, IMF, 2021).

Η συστηματική φοροδιαφυγή δημιουργεί συνθήκες άνισης κατανομής των βαρών και εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες, ιδίως όταν παρατηρείται ανοχή απέναντι σε παραβατικές πρακτικές υψηλών εισοδημάτων ή μεγάλων επιχειρήσεων. Η αντίληψη ότι το φορολογικό σύστημα λειτουργεί επιλεκτικά ή ευνοεί συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες διαβρώνει την εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς και αποδυναμώνει τη φορολογική συμμόρφωση στο σύνολο της κοινωνίας (Piketty, 2014, EU Tax Observatory, 2023). Με τον τρόπο αυτό, η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί μόνο οικονομικό πρόβλημα, αλλά και ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης (World Bank, 2020).

Παράλληλα, η φορολογική δικαιοσύνη συνδέεται στενά με την έννοια της οριζόντιας και κάθετης ισότητας. Η οριζόντια ισότητα προϋποθέτει ότι φορολογούμενοι με παρόμοια οικονομική κατάσταση αντιμετωπίζονται ισότιμα, ενώ η κάθετη ισότητα αφορά τη διαφοροποίηση της φορολογικής επιβάρυνσης ανάλογα με την ικανότητα πληρωμής. Η φοροδιαφυγή παραβιάζει και τις δύο αυτές αρχές, καθώς

επιτρέπει σε φορολογούμενους με υψηλή φοροδοτική ικανότητα να εμφανίζονται τεχνητά ως χαμηλότερου εισοδήματος, αποφεύγοντας τη δίκαιη συμμετοχή τους στη χρηματοδότηση των δημόσιων δαπανών (Stiglitz et al., 2018, OECD, 2022).

Η υπονόμηση της φορολογικής δικαιοσύνης έχει ευρύτερες κοινωνικές συνέπειες, καθώς επηρεάζει την κοινωνική αποδοχή της φορολογίας και τη συνοχή του κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ κράτους και πολιτών. Όταν η φοροδιαφυγή γίνεται αντιληπτή ως διαδεδομένο ή ανεκτό φαινόμενο, ενισχύεται η αίσθηση αδικίας και μειώνεται η προθυμία συμμόρφωσης, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο παραβατικότητας (Torgler, 2007, Transparency International, 2023).

Συνεπώς, η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αποκατάσταση της φορολογικής δικαιοσύνης και την ενίσχυση της κοινωνικής εμπιστοσύνης. Ένα δίκαιο και αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα, το οποίο εφαρμόζεται με διαφάνεια και συνέπεια, μπορεί να συμβάλει στη μείωση των ανισοτήτων και στη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης, ενισχύοντας τη θεσμική νομιμοποίηση της φορολογίας (OECD, 2022, United Nations, 2021, IMF, 2021).

3. Φοροδιαφυγή και Βιώσιμη Ανάπτυξη

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τη φοροδιαφυγή υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο η απώλεια φορολογικών εσόδων επηρεάζει την ικανότητα των κρατών να χρηματοδοτούν κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές πολιτικές. Η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί μόνο ζήτημα δημοσιονομικής διαχείρισης, αλλά παράγοντα που υπονομεύει τη μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή προοπτική και τη θεσμική συνοχή. Στο πλαίσιο αυτό, το κεφάλαιο εστιάζει στις επιπτώσεις της φοροδιαφυγής στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, στην κοινωνική συνοχή και στη διαγενεακή δικαιοσύνη.

3.1 Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη αποτελεί ένα ολοκληρωμένο αναπτυξιακό πρότυπο που επιδιώκει την ισόρροπη πρόοδο των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών διαστάσεων της ανάπτυξης, με στόχο την κάλυψη των αναγκών της παρούσας γενιάς χωρίς να υπονομεύεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες (United Nations, 2015, Sachs, 2015). Η έννοια αυτή έχει ενσωματωθεί στον πυρήνα των διεθνών πολιτικών μέσω της Ατζέντας 2030 και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, οι οποίοι συνιστούν ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς για την αντιμετώπιση κρίσιμων παγκόσμιων προκλήσεων (United Nations, 2015).

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, η βιώσιμη ανάπτυξη προσεγγίζεται κυρίως ως ζήτημα θεσμικής και δημοσιονομικής ικανότητας. Η επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης προϋποθέτει επαρκή, σταθερά και δίκαια δημόσια έσοδα, τα οποία επιτρέπουν τη χρηματοδότηση πολιτικών κοινωνικής προστασίας, επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο και δράσεων περιβαλλοντικής προστασίας (United Nations, 2021, IMF, 2021). Η φορολογία, συνεπώς, αποτελεί βασικό μηχανισμό υλοποίησης της βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2022).

Η φοροδιαφυγή υπονομεύει άμεσα τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς περιορίζει τη δυνατότητα των κρατών να ασκούν μακροπρόθεσμες και συνεκτικές αναπτυξιακές πολιτικές. Η απώλεια φορολογικών εσόδων εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες, αποδυναμώνει τη δημόσια παροχή βασικών αγαθών και επιβαρύνει τη διαγενεακή δικαιοσύνη, μεταφέροντας το κόστος της ανάπτυξης στις μελλοντικές γενιές (Stiglitz et al., 2018, Piketty, 2014). Υπό αυτό το πρίσμα, η κατανόηση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης δεν είναι απλώς θεωρητική, αλλά συνιστά βασικό αναλυτικό εργαλείο για

την αξιολόγηση των επιπτώσεων της φοροδιαφυγής (United Nations, 2021, OECD, 2022).

3.2 Δημόσια έσοδα και χρηματοδότηση των SDGs

Η χρηματοδότηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις της Ατζέντας 2030, καθώς η επίτευξή τους προϋποθέτει σταθερούς και επαρκείς οικονομικούς πόρους σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τα δημόσια έσοδα, και ειδικότερα τα φορολογικά έσοδα, συνιστούν τον βασικό μηχανισμό χρηματοδότησης των πολιτικών που αποσκοπούν στη μείωση της φτώχειας, στην ενίσχυση της κοινωνικής προστασίας, στη βελτίωση των δημόσιων υπηρεσιών και στην προώθηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας (United Nations, 2015, Sachs, 2015).

Στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, η φορολογία δεν αντιμετωπίζεται απλώς ως εργαλείο δημοσιονομικής διαχείρισης, αλλά ως μέσο αναδιανομής και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής. Η επάρκεια των δημόσιων εσόδων επιτρέπει στα κράτη να επενδύουν σε κρίσιμους τομείς που συνδέονται άμεσα με τους SDGs, όπως η εκπαίδευση, η υγεία, οι υποδομές και η περιβαλλοντική προστασία (OECD, 2022, IMF, 2021). Αντίθετα, η αδυναμία συγκέντρωσης φορολογικών εσόδων περιορίζει την ικανότητα υλοποίησης μακροπρόθεσμων αναπτυξιακών πολιτικών και καθιστά τους στόχους της Ατζέντας 2030 δύσκολα επιτεύξιμους (United Nations, 2021, World Bank, 2020).

Η φοροδιαφυγή αποτελεί καθοριστικό παράγοντα υπονόμησης της χρηματοδότησης των SDGs, καθώς στερεί τα κράτη από πολύτιμους πόρους που θα μπορούσαν να κατευθυνθούν σε κοινωνικές και αναπτυξιακές δράσεις. Η απώλεια φορολογικών εσόδων οδηγεί συχνά είτε σε περιορισμό δημόσιων δαπανών είτε σε αυξημένη φορολογική επιβάρυνση των συνεπών φορολογούμενων, γεγονός που εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες και αποδυναμώνει την κοινωνική αποδοχή της φορολογίας (Stiglitz et al., 2018, Piketty, 2014, EU Tax Observatory, 2023).

Επιπλέον, η αστάθεια των δημόσιων εσόδων λόγω φοροδιαφυγής επηρεάζει αρνητικά τη δυνατότητα των κρατών να σχεδιάζουν και να υλοποιούν συνεκτικές πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι επενδύσεις που απαιτούνται για την επίτευξη των SDGs είναι συχνά μακροπρόθεσμου χαρακτήρα και προϋποθέτουν προβλέσιμο δημοσιονομικό περιβάλλον. Η ύπαρξη εκτεταμένης φοροδιαφυγής υπονομεύει αυτή

την προϋπόθεση, περιορίζοντας τη θεσμική αξιοπιστία και τη διαχειριστική ικανότητα των δημόσιων αρχών (United Nations, 2021, IMF, 2021, OECD, 2022).

Συνεπώς, η ενίσχυση των δημόσιων εσόδων μέσω της καταπολέμησης της φοροδιαφυγής αποτελεί βασική συνιστώσα της χρηματοδότησης των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Ένα δίκαιο, αποτελεσματικό και διαφανές φορολογικό σύστημα μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός βιώσιμης ανάπτυξης, διασφαλίζοντας την αναγκαία χρηματοδότηση για την επίτευξη των SDGs και την ενίσχυση της κοινωνικής ευημερίας (OECD, 2022, United Nations, 2021, World Bank, 2020).

3.3 Επιπτώσεις της φοροδιαφυγής στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης

Η φοροδιαφυγή δεν επηρεάζει μόνο τα δημόσια έσοδα, αλλά έχει και σημαντικές κοινωνικές συνέπειες, καθώς επιδρά άμεσα στη συνοχή της κοινωνίας και στη διαμόρφωση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Η άνιση κατανομή των φορολογικών βαρών και η αποδυνάμωση της αναδιανεμητικής λειτουργίας του κράτους περιορίζουν την πρόσβαση σε βασικά κοινωνικά αγαθά και εντείνουν τις αποκλίσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων. Στο πλαίσιο αυτό, οι επόμενες υποενότητες εξετάζουν τις επιπτώσεις της φοροδιαφυγής στην κοινωνική συνοχή, στις εισοδηματικές ανισότητες και στη λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών, αναδεικνύοντας τη σύνδεσή τους με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης.

3.3.1 Κοινωνική συνοχή

Η κοινωνική συνοχή αποτελεί βασικό πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης και αναφέρεται στον βαθμό εμπιστοσύνης, αλληλεγγύης και συνεργασίας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας, καθώς και στη σχέση τους με τους δημόσιους θεσμούς (OECD, 2022). Η φοροδιαφυγή υπονομεύει άμεσα την κοινωνική συνοχή, καθώς διαταράσσει το κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ κράτους και πολιτών, δημιουργώντας συνθήκες άνισης συμμετοχής στη χρηματοδότηση των συλλογικών αγαθών (Stiglitz et al., 2018, World Bank, 2020).

Όταν η φοροδιαφυγή γίνεται αντιληπτή ως εκτεταμένο ή ανεκτό φαινόμενο, ενισχύεται η αίσθηση αδικίας και μειώνεται η εμπιστοσύνη προς το φορολογικό σύστημα και τη δημόσια διοίκηση. Οι συνεπείς φορολογούμενοι ενδέχεται να αισθάνονται ότι επιβαρύνονται δυσανάλογα, γεγονός που αποδυναμώνει τη διάθεση συμμόρφωσης και ενισχύει την κοινωνική πόλωση. Η κατάσταση αυτή μπορεί να οδηγήσει στη διάβρωση των κοινωνικών δεσμών και στη μείωση της κοινωνικής

αλληλεγγύης, καθώς η φορολογία παύει να γίνεται αντιληπτή ως συλλογική υποχρέωση (Torgler, 2007, Transparency International, 2023).

Η απώλεια φορολογικών εσόδων περιορίζει την ικανότητα του κράτους να παρέχει ποιοτικές δημόσιες υπηρεσίες και να εφαρμόζει πολιτικές κοινωνικής προστασίας. Η υποβάθμιση της παροχής υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευσης και κοινωνικής πρόνοιας επηρεάζει δυσανάλογα τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, εντείνοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις ανισότητες. Η άνιση πρόσβαση σε βασικά αγαθά υπονομεύει περαιτέρω την κοινωνική συνοχή και τη συνολική κοινωνική ευημερία (United Nations, 2021, IMF, 2021).

Συνολικά, η φοροδιαφυγή λειτουργεί ως παράγοντας αποσταθεροποίησης της κοινωνικής συνοχής, καθώς αποδυναμώνει την εμπιστοσύνη, ενισχύει την αίσθηση αδικίας και περιορίζει την ικανότητα του κράτους να λειτουργεί ως μηχανισμός κοινωνικής εξισορρόπησης. Η ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης και της θεσμικής αξιοπιστίας αποτελεί, συνεπώς, αναγκαία προϋπόθεση για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2022, World Bank, 2020, United Nations, 2021).

3.3.2 Κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες

Οι κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες αποτελούν κρίσιμο ζήτημα για τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς επηρεάζουν τη συνοχή της κοινωνίας, τη θεσμική σταθερότητα και τις αναπτυξιακές προοπτικές μιας οικονομίας (OECD, 2022, United Nations, 2021). Η φοροδιαφυγή συμβάλλει άμεσα στη διεύρυνση των ανισοτήτων, υπονομεύοντας τη δυνατότητα του κράτους να ασκήσει αποτελεσματική αναδιανεμητική πολιτική μέσω της φορολογίας και των κοινωνικών δαπανών (Piketty, 2014, Stiglitz et al., 2018).

Η άνιση κατανομή των φορολογικών βαρών που προκύπτει από τη φοροδιαφυγή επιβαρύνει δυσανάλογα τα χαμηλά και μεσαία εισοδήματα, τα οποία διαθέτουν περιορισμένες δυνατότητες αποφυγής των φορολογικών υποχρεώσεων. Αντίθετα, ομάδες με υψηλότερα εισοδήματα ή αυξημένη πρόσβαση σε πολύπλοκες οικονομικές δομές μπορούν να αποκρύπτουν εισοδήματα ή να αξιοποιούν κενά του φορολογικού συστήματος, ενισχύοντας τις εισοδηματικές αποκλίσεις (Zucman, 2015, EU Tax Observatory, 2023). Η δυναμική αυτή οδηγεί σε αναπαραγωγή των ανισοτήτων και περιορίζει την κοινωνική κινητικότητα (World Bank, 2020).

Παράλληλα, η απώλεια φορολογικών εσόδων μειώνει τη δυνατότητα χρηματοδότησης κοινωνικών πολιτικών που στοχεύουν στη στήριξη ευάλωτων πληθυσμών και στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Η υποχρηματοδότηση της εκπαίδευσης, της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας επηρεάζει δυσμενώς τις ομάδες με χαμηλότερα εισοδήματα, εντείνοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διαγενεακές ανισότητες (United Nations, 2021, IMF, 2021). Με τον τρόπο αυτό, η φοροδιαφυγή επιδρά όχι μόνο στο παρόν, αλλά και στις μελλοντικές αναπτυξιακές δυνατότητες (OECD, 2022).

Επιπλέον, οι κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες που ενισχύονται από τη φοροδιαφυγή μπορούν να αποδυναμώσουν τη δημοκρατική νομιμοποίηση των θεσμών και να εντείνουν κοινωνικές εντάσεις. Η αίσθηση αδικίας και άνισης μεταχείρισης μειώνει την εμπιστοσύνη προς το κράτος και υπονομεύει τη φορολογική συμμόρφωση, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο ανισοτήτων και παραβατικότητας (Stiglitz et al., 2018, Transparency International, 2023).

Συνεπώς, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής αποτελεί βασική προϋπόθεση για τον περιορισμό των κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων και για την προώθηση ενός δίκαιου και βιώσιμου αναπτυξιακού προτύπου. Ένα αποτελεσματικό και δίκαιο φορολογικό σύστημα μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός κοινωνικής εξισορρόπησης, συμβάλλοντας στη μείωση των ανισοτήτων και στην ενίσχυση της κοινωνικής ευημερίας (OECD, 2022, United Nations, 2021, IMF, 2021).

3.3.3 Δημόσιες υπηρεσίες

Οι δημόσιες υπηρεσίες αποτελούν βασικό μηχανισμό υλοποίησης της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Η επάρκεια και η ποιότητα των υπηρεσιών υγείας, παιδείας και περιβαλλοντικής προστασίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη διαθεσιμότητα σταθερών και επαρκών δημόσιων εσόδων. Η φοροδιαφυγή υπονομεύει τη χρηματοδότηση των τομέων αυτών, περιορίζοντας τη δυνατότητα του κράτους να ανταποκριθεί στις κοινωνικές και περιβαλλοντικές του υποχρεώσεις (United Nations, 2021, OECD, 2022, IMF, 2021).

Στον τομέα της υγείας, η απώλεια φορολογικών εσόδων μπορεί να οδηγήσει σε υποχρηματοδότηση των δημόσιων συστημάτων υγείας, με συνέπειες όπως ελλείψεις προσωπικού, περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες και μειωμένη ποιότητα φροντίδας.

Οι επιπτώσεις αυτές πλήττουν κυρίως τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες εξαρτώνται σε μεγαλύτερο βαθμό από τη δημόσια υγειονομική περίθαλψη. Η άνιση πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες και υπονομεύει τον στόχο της καθολικής κάλυψης υγείας, που αποτελεί βασικό στοιχείο της βιώσιμης ανάπτυξης (United Nations, 2015, World Bank, 2020).

Αντίστοιχα, στον τομέα της παιδείας, η περιορισμένη χρηματοδότηση λόγω φοροδιαφυγής επηρεάζει αρνητικά την ποιότητα της εκπαίδευσης και τις ίσες ευκαιρίες μάθησης. Η υποχρηματοδότηση των εκπαιδευτικών υποδομών, η έλλειψη εκπαιδευτικού προσωπικού και οι ανισότητες στην πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς πόρους μπορούν να οδηγήσουν στη διαίωνιση κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων. Η εκπαίδευση αποτελεί βασικό επενδυτικό τομέα για τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς συμβάλλει στη δημιουργία ανθρώπινου κεφαλαίου και στη μακροπρόθεσμη οικονομική πρόοδο (Stiglitz et al., 2018, OECD, 2022).

Στον τομέα του περιβάλλοντος, η φοροδιαφυγή περιορίζει τη δυνατότητα χρηματοδότησης πολιτικών προστασίας των φυσικών πόρων, αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και προώθησης βιώσιμων μορφών ανάπτυξης. Η έλλειψη επαρκών πόρων μπορεί να καθυστερήσει ή να ακυρώσει επενδύσεις σε υποδομές καθαρής ενέργειας, διαχείρισης αποβλήτων και περιβαλλοντικής αποκατάστασης, υπονομεύοντας την περιβαλλοντική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης (United Nations, 2021, OECD, 2022, IMF, 2021).

Συνεπώς, η φοροδιαφυγή έχει άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις στην ποιότητα και την καθολικότητα των δημόσιων υπηρεσιών, επηρεάζοντας αρνητικά την κοινωνική ευημερία και τις αναπτυξιακές προοπτικές. Η ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη διασφάλιση επαρκούς χρηματοδότησης των δημόσιων υπηρεσιών και την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης (United Nations, 2021, OECD, 2022, World Bank, 2020).

3.4 Φοροδιαφυγή και διαγενεακή δικαιοσύνη

Η διαγενεακή δικαιοσύνη αποτελεί θεμελιώδη αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης και αφορά τη δίκαιη κατανομή των πόρων, των ωφελειών και των βαρών μεταξύ των σημερινών και των μελλοντικών γενεών. Στο πλαίσιο αυτό, η φοροδιαφυγή αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς η απώλεια δημόσιων εσόδων στο παρόν μεταφέρει κόστος

στο μέλλον, περιορίζοντας τις αναπτυξιακές δυνατότητες των επόμενων γενεών (United Nations, 2015, OECD, 2022).

Η συστηματική υπονόμηση των φορολογικών εσόδων οδηγεί συχνά σε αυξημένο δημόσιο δανεισμό ή σε αναβολή αναγκαίων επενδύσεων σε τομείς όπως η εκπαίδευση, οι υποδομές και η περιβαλλοντική προστασία. Οι επιλογές αυτές ενδέχεται να προσφέρουν βραχυπρόθεσμη ανακούφιση, επιβαρύνουν όμως τις μελλοντικές γενιές με υψηλότερο χρέος, χαμηλότερη ποιότητα δημόσιων αγαθών και περιορισμένο δημοσιονομικό χώρο (Stiglitz et al., 2018, IMF, 2021). Κατά συνέπεια, η φοροδιαφυγή λειτουργεί ως μηχανισμός άνιση κατανομής βαρών στον χρόνο (OECD, 2022).

Παράλληλα, η ανεπαρκής χρηματοδότηση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης λόγω φοροδιαφυγής επηρεάζει τη διαγενεακή ισότητα και μέσω της περιβαλλοντικής διάστασης. Η καθυστέρηση επενδύσεων σε δράσεις αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και προστασίας των φυσικών πόρων μεταφέρει περιβαλλοντικούς κινδύνους στις μελλοντικές γενιές, υπονομεύοντας το δικαίωμά τους σε ένα βιώσιμο φυσικό περιβάλλον (United Nations, 2021, OECD, 2022).

Επιπλέον, η φοροδιαφυγή περιορίζει τις ευκαιρίες κοινωνικής κινητικότητας, καθώς η υποχρηματοδότηση της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πολιτικής επηρεάζει κυρίως τους νέους και τις επόμενες γενιές εργαζομένων. Η διαίωσιση κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων υπονομεύει τη διαγενεακή δικαιοσύνη, καθώς μειώνει τις δυνατότητες ίσων ευκαιριών και βιώσιμης προόδου (Piketty, 2014, World Bank, 2020).

Συνεπώς, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής δεν αποτελεί μόνο ζήτημα δημοσιονομικής αποτελεσματικότητας ή κοινωνικής δικαιοσύνης στο παρόν, αλλά και κρίσιμο παράγοντα διασφάλισης της διαγενεακής δικαιοσύνης. Ένα δίκαιο και αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα μπορεί να συμβάλει στη δίκαιη κατανομή των βαρών στον χρόνο, στη στήριξη μακροπρόθεσμων επενδύσεων και στην επίτευξη ενός βιώσιμου αναπτυξιακού προτύπου προς όφελος τόσο των σημερινών όσο και των μελλοντικών γενεών (United Nations, 2021, OECD, 2022, IMF, 2021).

3.5 Διεθνείς οργανισμοί και πολιτικές αντιμετώπισης

Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και η διασφάλιση της χρηματοδότησης της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελούν κεντρικές προτεραιότητες της διεθνούς πολιτικής ατζέντας, δεδομένου του διασυννοριακού χαρακτήρα των σύγχρονων οικονομικών δραστηριοτήτων. Οι διεθνείς οργανισμοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στον

συντονισμό πολιτικών, στη θέσπιση κοινών προτύπων και στην ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας των κρατών για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και των παράνομων χρηματοοικονομικών (United Nations, 2015, IMF, 2021, OECD, 2022).

Τα Ηνωμένα Έθνη, μέσω της Ατζέντας 2030, αναγνωρίζουν ρητά τη σημασία της ενίσχυσης των δημόσιων εσόδων και της φορολογικής διαφάνειας για την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη βελτίωση της εγχώριας κινητοποίησης πόρων και στην καταπολέμηση των παράνομων χρηματοοικονομικών ροών, οι οποίες στερούν κρίσιμους πόρους από τα κράτη, ιδίως τις αναπτυσσόμενες οικονομίες (United Nations, 2021, World Bank, 2020).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει ένα πλέγμα πολιτικών και κανονιστικών παρεμβάσεων που στοχεύουν στην ενίσχυση της φορολογικής διαφάνειας, στην ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ κρατών-μελών και στην αντιμετώπιση επιθετικών φορολογικών πρακτικών. Οι πρωτοβουλίες αυτές αποσκοπούν στη μείωση των ευκαιριών φοροδιαφυγής και στη διασφάλιση ίσων όρων ανταγωνισμού εντός της ενιαίας αγοράς, συμβάλλοντας παράλληλα στη σταθερότητα των δημόσιων οικονομικών (European Commission, 2020, European Commission, 2021).

Παράλληλα, διεθνείς οργανισμοί οικονομικής πολιτικής και αναπτυξιακοί θεσμοί προωθούν την ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας των φορολογικών αρχών, την ψηφιοποίηση των φορολογικών συστημάτων και την υιοθέτηση καλών πρακτικών φορολογικής διακυβέρνησης. Οι πολιτικές αυτές στοχεύουν όχι μόνο στην αύξηση των φορολογικών εσόδων, αλλά και στην αποκατάσταση της φορολογικής δικαιοσύνης και της κοινωνικής εμπιστοσύνης, στοιχεία απαραίτητα για τη βιώσιμη ανάπτυξη (Stiglitz et al., 2018, OECD, 2022, IMF, 2021).

Συνολικά, η διεθνής συνεργασία και ο συντονισμός πολιτικών αποτελούν κρίσιμες προϋποθέσεις για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής σε ένα παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον. Οι δράσεις των διεθνών οργανισμών συμβάλλουν στη δημιουργία ενός πιο διαφανούς και δίκαιου φορολογικού πλαισίου, ενισχύοντας τη δυνατότητα των κρατών να χρηματοδοτούν τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης και να προωθούν τη μακροπρόθεσμη κοινωνική ευημερία (United Nations, 2021, OECD, 2022, World Bank, 2020).

4. Διασύνδεση Φοροδιαφυγής με Σύγχρονες Μορφές Οικονομικού Εγκλήματος

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τη φοροδιαφυγή στο ευρύτερο πλαίσιο του οικονομικού εγκλήματος, αναδεικνύοντας τις διασυνδέσεις της με παράνομες και καταχρηστικές οικονομικές πρακτικές που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη, παγκοσμιοποιημένη οικονομία. Η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί απομονωμένο φαινόμενο, αλλά συχνά συνδέεται με μηχανισμούς απόκρυψης κεφαλαίων, παράνομες χρηματοοικονομικές ροές και πολύπλοκες διασυννοριακές δομές, οι οποίες δυσχεραίνουν τον εντοπισμό και την καταστολή της. Στο πλαίσιο αυτό, το κεφάλαιο εστιάζει στις βασικές μορφές οικονομικού εγκλήματος που σχετίζονται με τη φοροδιαφυγή, αναλύοντας τις θεσμικές και τεχνολογικές προκλήσεις που ανακύπτουν για τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς.

4.1 Οικονομικό έγκλημα: ορισμός και κατηγορίες

Το οικονομικό έγκλημα αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο που περιλαμβάνει παράνομες ή καταχρηστικές οικονομικές πρακτικές με σκοπό την απόκτηση παράνομου οικονομικού οφέλους (Levi, 2018). Στη σύγχρονη οικονομία, το οικονομικό έγκλημα συνδέεται στενά με τη λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών, τη διασυννοριακή κίνηση κεφαλαίων και την τεχνολογική εξέλιξη, γεγονός που καθιστά τον εντοπισμό και την αντιμετώπισή του ιδιαίτερα απαιτητική (OECD, 2022). Η κατανόηση της έννοιας και των βασικών κατηγοριών του οικονομικού εγκλήματος είναι απαραίτητη για την ανάλυση της διασύνδεσής του με τη φοροδιαφυγή, καθώς παρέχει το εννοιολογικό υπόβαθρο για την εξέταση των ειδικότερων μορφών οικονομικής παραβατικότητας.

4.1.1 Έννοια και χαρακτηριστικά του οικονομικού εγκλήματος

Το οικονομικό έγκλημα αναφέρεται σε ένα σύνολο παράνομων ή καταχρηστικών οικονομικών δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στην απόκτηση παράνομου οικονομικού οφέλους μέσω εξαπάτησης, κατάχρησης εμπιστοσύνης ή εκμετάλλευσης θεσμικών και κανονιστικών κενών. Σε αντίθεση με τα εγκλήματα βίας, το οικονομικό έγκλημα χαρακτηρίζεται από την έμμεση βλάβη που προκαλεί, η οποία εκδηλώνεται κυρίως σε επίπεδο δημόσιων εσόδων, θεσμικής αξιοπιστίας και κοινωνικής ευημερίας (Levi, 2018, World Bank, 2020).

Κεντρικό χαρακτηριστικό του οικονομικού εγκλήματος αποτελεί η υψηλή πολυπλοκότητα των μεθόδων που χρησιμοποιούνται, καθώς συχνά αξιοποιούνται σύνθετες χρηματοοικονομικές δομές, εταιρικά σχήματα και διασυνοριακές συναλλαγές. Η παγκοσμιοποίηση των αγορών και η ψηφιοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων έχουν διευρύνει τις δυνατότητες απόκρυψης παράνομων ροών κεφαλαίων, καθιστώντας τον εντοπισμό τους ιδιαίτερα δύσκολο για τις ελεγκτικές αρχές (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017, OECD, 2022). Ως αποτέλεσμα, το οικονομικό έγκλημα αποκτά συχνά διεθνή διάσταση, υπερβαίνοντας τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας (IMF, 2021).

Ένα ακόμη βασικό γνώρισμα του οικονομικού εγκλήματος είναι η θεσμική του διάσταση. Πολλές μορφές οικονομικής παραβατικότητας αναπτύσσονται εντός ή στα όρια του νόμιμου οικονομικού πλαισίου, εκμεταλλεζόμενες αδυναμίες της νομοθεσίας, ελλιπή εποπτεία ή ασυμμετρίες μεταξύ εθνικών ρυθμιστικών συστημάτων. Η οριακή αυτή φύση δυσχεραίνει τη σαφή διάκριση μεταξύ νόμιμων και παράνομων πρακτικών και ενισχύει την ανάγκη για διεθνή συνεργασία και εναρμόνιση κανόνων (Levi, 2018, OECD, 2022).

Επιπλέον, το οικονομικό έγκλημα χαρακτηρίζεται από σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις, οι οποίες συχνά υπερβαίνουν το άμεσο οικονομικό όφελος των δραστών. Η απώλεια δημόσιων πόρων, η στρέβλωση του ανταγωνισμού και η υπονόμηση της εμπιστοσύνης στους θεσμούς επηρεάζουν αρνητικά τη δημοσιονομική σταθερότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη (Stiglitz et al., 2018, United Nations, 2021). Υπό αυτό το πρίσμα, το οικονομικό έγκλημα συνιστά όχι μόνο ποινικό ζήτημα, αλλά και σοβαρή πρόκληση οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (World Bank, 2020).

Η κατανόηση της έννοιας και των βασικών χαρακτηριστικών του οικονομικού εγκλήματος αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάλυση των επιμέρους κατηγοριών του και, ειδικότερα, για τη διερεύνηση της σχέσης του με τη φοροδιαφυγή (Levi, 2018, OECD, 2022).

4.1.2 Βασικές κατηγορίες οικονομικού εγκλήματος

Το οικονομικό έγκλημα εκδηλώνεται μέσω ενός ευρέος φάσματος πρακτικών, οι οποίες διαφοροποιούνται ως προς τη φύση, την πολυπλοκότητα και τις επιπτώσεις τους, αλλά μοιράζονται το κοινό χαρακτηριστικό της επιδίωξης παράνομου οικονομικού οφέλους. Η κατηγοριοποίηση των μορφών οικονομικού εγκλήματος

διευκολύνει την κατανόηση των μηχανισμών λειτουργίας τους και επιτρέπει τη συστηματική ανάλυση των διασυνδέσεων τους με τη φοροδιαφυγή (Levi, 2018, OECD, 2022).

Μία από τις κεντρικές κατηγορίες οικονομικού εγκλήματος αφορά την απάτη, η οποία περιλαμβάνει πρακτικές εξαπάτησης ιδιωτών, επιχειρήσεων ή του κράτους με σκοπό την απόσπαση χρημάτων ή άλλων οικονομικών ωφελειών. Η φορολογική απάτη, οι ψευδείς δηλώσεις και η παραποίηση οικονομικών στοιχείων εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία και συνδέονται άμεσα με την απώλεια δημόσιων εσόδων (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017, OECD, 2022).

Μια δεύτερη βασική κατηγορία αφορά το ξέπλυμα χρήματος, το οποίο συνίσταται στη διαδικασία απόκρυψης της παράνομης προέλευσης εσόδων μέσω σύνθετων χρηματοοικονομικών συναλλαγών και εταιρικών δομών. Το ξέπλυμα χρήματος λειτουργεί συχνά ως συμπληρωματικός μηχανισμός άλλων μορφών οικονομικού εγκλήματος, συμπεριλαμβανομένης της φοροδιαφυγής, καθώς επιτρέπει τη νομιμοποίηση παράνομων κεφαλαίων και τη διατήρησή τους εκτός του φορολογικού ελέγχου (Levi, 2018, IMF, 2021, World Bank, 2020).

Ιδιαίτερη κατηγορία οικονομικού εγκλήματος συνιστά η διαφθορά, η οποία περιλαμβάνει την κατάχρηση δημόσιας ή ιδιωτικής εξουσίας για ιδιωτικό όφελος. Η διαφθορά υπονομεύει τη λειτουργία των θεσμών και ενισχύει τη φοροδιαφυγή, καθώς αποδυναμώνει τους ελεγκτικούς μηχανισμούς και δημιουργεί περιβάλλον ανοχής ή ατιμωρησίας για παραβατικές πρακτικές (Transparency International, 2023, World Bank, 2020).

Τέλος, στις σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος εντάσσονται πρακτικές όπως η κατάχρηση εταιρικών δομών, η χρήση φορολογικών παραδείσων και οι παράνομες χρηματοοικονομικές ροές, οι οποίες αξιοποιούν τις ασυμμετρίες του διεθνούς φορολογικού και ρυθμιστικού πλαισίου. Οι πρακτικές αυτές δυσχεραίνουν τον εντοπισμό της φορολογητέας ύλης και συμβάλλουν στη διασυννοριακή διάσταση της φοροδιαφυγής (Zucman, 2015, EU Tax Observatory, 2023, OECD, 2022).

Συνολικά, οι βασικές κατηγορίες οικονομικού εγκλήματος δεν λειτουργούν απομονωμένα, αλλά συχνά αλληλεπιδρούν και αλληλοενισχύονται. Η κατανόηση αυτών των διασυνδέσεων είναι κρίσιμη για την ανάλυση της σχέσης μεταξύ φοροδιαφυγής και οικονομικού εγκλήματος.

4.2 Φοροδιαφυγή και ξέπλυμα χρήματος

Η φοροδιαφυγή και το ξέπλυμα χρήματος αποτελούν αλληλένδετες μορφές οικονομικού εγκλήματος, οι οποίες συχνά συνυπάρχουν και αλληλοενισχύονται στο πλαίσιο της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (Levi, 2018, United Nations Office on Drugs and Crime, 2017). Το ξέπλυμα χρήματος λειτουργεί ως μηχανισμός απόκρυψης της παράνομης προέλευσης κεφαλαίων, επιτρέποντας τη νομιμοποίησή τους και τη διατήρησή τους εκτός του φορολογικού και θεσμικού ελέγχου (IMF, 2021, World Bank, 2020). Στο πλαίσιο αυτό, η ανάλυση της σχέσης μεταξύ φοροδιαφυγής και ξεπλύματος χρήματος είναι κρίσιμη για την κατανόηση των μηχανισμών μέσω των οποίων διαφεύγουν δημόσιοι πόροι και υπονομεύεται η δημοσιονομική σταθερότητα.

4.2.1 Έννοια και μηχανισμοί του ξεπλύματος χρήματος

Το ξέπλυμα χρήματος συνιστά μια οργανωμένη διαδικασία μέσω της οποίας έσοδα προερχόμενα από παράνομες δραστηριότητες αποκτούν φαινομενικά νόμιμη προέλευση, με σκοπό την ενσωμάτωσή τους στο επίσημο οικονομικό σύστημα. Πρόκειται για κεντρικό μηχανισμό του οικονομικού εγκλήματος, καθώς επιτρέπει τη διατήρηση και αξιοποίηση παράνομων κεφαλαίων χωρίς τον κίνδυνο εντοπισμού από τις αρμόδιες αρχές (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017, International Monetary Fund, 2021). Η πρακτική αυτή υπονομεύει τη διαφάνεια των χρηματοπιστωτικών συστημάτων και διευκολύνει τη διαιώνιση παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων (World Bank, 2020).

Η διεθνής βιβλιογραφία περιγράφει το ξέπλυμα χρήματος ως μια διαδικασία που εξελίσσεται σε τρία βασικά στάδια. Το πρώτο στάδιο, γνωστό ως τοποθέτηση, αφορά την εισαγωγή των παράνομων κεφαλαίων στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, συχνά μέσω καταθέσεων μετρητών, αγοράς χρηματοοικονομικών προϊόντων ή χρήσης επιχειρήσεων με υψηλή ρευστότητα. Στο στάδιο αυτό επιχειρείται η αρχική απομάκρυνση των κεφαλαίων από την παράνομη πηγή τους (Levi, 2018, Financial Action Task Force, 2023).

Το δεύτερο στάδιο, η διαστρωμάτωση, περιλαμβάνει τη διενέργεια πολλαπλών και συχνά πολύπλοκων συναλλαγών με στόχο τη δυσχέραση της ιχνηλάτησης της προέλευσης των κεφαλαίων. Οι συναλλαγές αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν διασυννοριακές μεταφορές, τη χρήση εταιρικών σχημάτων, λογαριασμών σε διαφορετικές δικαιοδοσίες και χρηματοοικονομικών εργαλείων υψηλής

πολυπλοκότητας. Η διαστρωμάτωση αποτελεί κρίσιμο στάδιο, καθώς αυξάνει σημαντικά τον βαθμό απόκρυψης των παράνομων ροών (Levi, 2018, International Monetary Fund, 2021).

Το τρίτο στάδιο, η ενσωμάτωση, αφορά την επανεισαγωγή των «καθαρισμένων» κεφαλαίων στην επίσημη οικονομία, μέσω επενδύσεων, αγορών ακινήτων, συμμετοχής σε επιχειρηματικές δραστηριότητες ή κατανάλωσης. Σε αυτό το στάδιο, τα κεφάλαια εμφανίζονται πλέον ως νόμιμα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν χωρίς εμφανή κίνδυνο νομικών συνεπειών (Levi, 2018, World Bank, 2020).

Στη σύγχρονη οικονομία, οι μηχανισμοί ξεπλύματος χρήματος έχουν εξελιχθεί σημαντικά, αξιοποιώντας την παγκοσμιοποίηση, την ψηφιοποίηση των χρηματοοικονομικών συναλλαγών και τη χρήση νέων τεχνολογιών. Η ανάπτυξη πολύπλοκων εταιρικών δομών, η χρήση υπεράκτιων δικαιοδοσιών και οι ηλεκτρονικές πληρωμές δυσχεραίνουν τον εντοπισμό ύποπτων συναλλαγών και ενισχύουν τη διασυνοριακή διάσταση του φαινομένου (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017, OECD, 2022, Financial Action Task Force, 2023). Οι εξελίξεις αυτές καθιστούν το ξέπλυμα χρήματος μια ιδιαίτερα απαιτητική πρόκληση για τις εθνικές και διεθνείς αρχές, με άμεσες συνέπειες για τη φορολογική διαφάνεια και τη δημοσιονομική σταθερότητα (International Monetary Fund, 2021).

4.2.2 Διασύνδεση φοροδιαφυγής και ξεπλύματος χρήματος

Η φοροδιαφυγή και το ξέπλυμα χρήματος συνιστούν αλληλένδετα φαινόμενα οικονομικού εγκλήματος, τα οποία συχνά λειτουργούν συμπληρωματικά στο πλαίσιο της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (Levi, 2018, International Monetary Fund, 2021). Η φοροδιαφυγή δημιουργεί παράνομα ή αδήλωτα εισοδήματα, ενώ το ξέπλυμα χρήματος παρέχει τους μηχανισμούς μέσω των οποίων τα εισοδήματα αυτά αποκτούν φαινομενικά νόμιμη μορφή, επιτρέποντας τη διατήρησή τους εκτός του φορολογικού και θεσμικού ελέγχου (Levi, 2018, United Nations Office on Drugs and Crime, 2017).

Σε πολλές περιπτώσεις, η φοροδιαφυγή αποτελεί το αρχικό στάδιο μιας ευρύτερης διαδικασίας οικονομικής παραβατικότητας. Η απόκρυψη εισοδημάτων, η μη δήλωση συναλλαγών και η χρήση αδήλωτων κεφαλαίων δημιουργούν την ανάγκη περαιτέρω απόκρυψης της προέλευσής τους, ιδίως όταν τα ποσά είναι σημαντικά ή προορίζονται για επενδυτική χρήση. Το ξέπλυμα χρήματος λειτουργεί τότε ως μέσο

«νομιμοποίησης» των αδήλωτων κεφαλαίων, διευκολύνοντας την επανένταξή τους στην επίσημη οικονομία χωρίς τον κίνδυνο φορολογικού ελέγχου (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017, Financial Action Task Force, 2023).

Παράλληλα, το ξέπλυμα χρήματος μπορεί να διευκολύνει τη φοροδιαφυγή, καθώς η χρήση πολύπλοκων χρηματοοικονομικών δομών, διασυνοριακών συναλλαγών και υπεράκτιων εταιρικών σχημάτων δυσχεραίνει τον εντοπισμό των φορολογητέων εισοδημάτων. Οι μηχανισμοί αυτοί περιορίζουν τη διαφάνεια και αποδυναμώνουν την ικανότητα των φορολογικών αρχών να ανιχνεύσουν αδήλωτα εισοδήματα, ενισχύοντας τον διασυνοριακό χαρακτήρα της φοροδιαφυγής (Zucman, 2015, OECD, 2022).

Η διασύνδεση φοροδιαφυγής και ξεπλύματος χρήματος έχει σημαντικές επιπτώσεις στη δημοσιονομική σταθερότητα και στη βιώσιμη ανάπτυξη. Η απώλεια φορολογικών εσόδων συνδυάζεται με τη στρέβλωση των χρηματοπιστωτικών αγορών και την υπονόμευση της θεσμικής αξιοπιστίας, δημιουργώντας συνθήκες αθέμιτου ανταγωνισμού και αυξημένου συστημικού κινδύνου (Stiglitz et al., 2018, World Bank, 2020). Επιπλέον, η δυσκολία εντοπισμού των παράνομων ροών περιορίζει την αποτελεσματικότητα των πολιτικών καταπολέμησης τόσο της φοροδιαφυγής όσο και του οικονομικού εγκλήματος γενικότερα (International Monetary Fund, 2021).

Συνεπώς, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από την καταπολέμηση του ξεπλύματος χρήματος. Απαιτείται συνδυασμός φορολογικών, χρηματοοικονομικών και θεσμικών παρεμβάσεων, καθώς και ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας, προκειμένου να περιοριστούν οι μηχανισμοί απόκρυψης κεφαλαίων και να αποκατασταθεί η διαφάνεια και η φορολογική δικαιοσύνη (OECD, 2022, Financial Action Task Force, 2023).

4.3 Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή - ο ρόλος των φορολογικών παραδείσων

Η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή αποτελούν διακριτές, αλλά συχνά αλληλένδετες μορφές οικονομικής συμπεριφοράς, οι οποίες επηρεάζουν ουσιαστικά τη λειτουργία των φορολογικών συστημάτων και τη δυνατότητα των κρατών να αντλούν δημόσια έσοδα (Allingham & Sandmo, 1972, OECD, 2022). Στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη οικονομία, ο ρόλος των φορολογικών παραδείσων καθίσταται ιδιαίτερα κρίσιμος, καθώς παρέχουν θεσμικά και κανονιστικά περιβάλλοντα που

διευκολύνουν τόσο την παράνομη φοροδιαφυγή όσο και πρακτικές επιθετικές, αλλά τυπικά νόμιμης, φοροαποφυγής (Zucman, 2015, Cobham, 2014). Η ανάλυση της διάκρισης μεταξύ των δύο εννοιών και της λειτουργίας των φορολογικών παραδείσων είναι απαραίτητη για την κατανόηση των μηχανισμών απομείωσης της φορολογικής βάσης και των επιπτώσεών τους στη φορολογική δικαιοσύνη και τη βιώσιμη ανάπτυξη (OECD, 2022, United Nations, 2021).

4.3.1 Διάκριση φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής

Η διάκριση μεταξύ φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής αποτελεί κρίσιμο ζήτημα για τη λειτουργία των σύγχρονων φορολογικών συστημάτων και για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών καταπολέμησης της φορολογικής παραβατικότητας (OECD, 2015, OECD, 2022). Παρότι οι δύο έννοιες συχνά συγχέονται στη δημόσια συζήτηση, διαφοροποιούνται ουσιαστικά ως προς τη νομική τους υπόσταση και τις θεσμικές τους συνέπειες.

Η φοροδιαφυγή αναφέρεται σε παράνομες πρακτικές που αποσκοπούν στην απόκρυψη φορολογητέας ύλης μέσω της μη δήλωσης εισοδημάτων, της υποβολής ψευδών στοιχείων ή της απόκρυψης συναλλαγών, κατά παράβαση της ισχύουσας φορολογικής νομοθεσίας. Αποτελεί ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά και συνιστά άμεση προσβολή της φορολογικής δικαιοσύνης, καθώς υπονομεύει τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών και στερεί το κράτος από αναγκαίους δημόσιους πόρους (Allingham & Sandmo, 1972, Schneider & Enste, 2000).

Αντίθετα, η φοροαποφυγή περιλαμβάνει πρακτικές μείωσης της φορολογικής επιβάρυνσης μέσω της εκμετάλλευσης νομίμων κενών, ασάφειων ή διαφορών μεταξύ εθνικών φορολογικών συστημάτων. Αν και τυπικά νόμιμη, η φοροαποφυγή συχνά έρχεται σε σύγκρουση με το πνεύμα της φορολογικής νομοθεσίας και μπορεί να θεωρηθεί επιθετική όταν οδηγεί σε σημαντική διάβρωση της φορολογικής βάσης. Οι πρακτικές αυτές εφαρμόζονται κυρίως από πολυεθνικές επιχειρήσεις και φορολογούμενους με υψηλή φοροδοτική ικανότητα, οι οποίοι διαθέτουν πρόσβαση σε εξειδικευμένες νομικές και φοροτεχνικές υπηρεσίες (Zucman, 2015, OECD, 2015, Cobham, 2014).

Η διάκριση μεταξύ φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής δεν είναι πάντοτε σαφής στην πράξη, καθώς ορισμένες πρακτικές κινούνται στα όρια της νομιμότητας, δημιουργώντας ένα «γκρίζο πεδίο» μεταξύ νόμιμης και παράνομης συμπεριφοράς. Το

γεγονός αυτό δυσχεραίνει την αποτελεσματική ρύθμιση και επιβολή της φορολογικής νομοθεσίας και αναδεικνύει την ανάγκη για σαφείς κανόνες, διεθνή συνεργασία και εναρμόνιση των φορολογικών πλαισίων (OECD, 2015, European Commission, 2021).

Συνεπώς, παρότι η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή διαφέρουν ως προς τη νομική τους φύση, και οι δύο πρακτικές έχουν παρόμοιες επιπτώσεις στη φορολογική δικαιοσύνη, στη δημοσιονομική σταθερότητα και στη βιώσιμη ανάπτυξη (Stiglitz et al., 2018, United Nations, 2021). Η κατανόηση της διάκρισης αυτής αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανάλυση του ρόλου των φορολογικών παραδείσων.

4.3.2 Φορολογικοί παράδεισοι: έννοια και λειτουργία

Οι φορολογικοί παράδεισοι αποτελούν ειδικές δικαιοδοσίες που χαρακτηρίζονται από χαμηλούς ή μηδενικούς φορολογικούς συντελεστές, υψηλό επίπεδο τραπεζικού και εταιρικού απορρήτου και περιορισμένη διαφάνεια στις οικονομικές συναλλαγές. Οι συνθήκες αυτές καθιστούν τους φορολογικούς παραδείσους ελκυστικούς για φυσικά πρόσωπα και επιχειρήσεις που επιδιώκουν τη μείωση ή την απόκρυψη της φορολογικής τους επιβάρυνσης, είτε μέσω παράνομων πρακτικών φοροδιαφυγής είτε μέσω επιθετικών μορφών φοροαποφυγής (Zucman, 2015, Cobham, 2014).

Η λειτουργία των φορολογικών παραδείσων βασίζεται στη δημιουργία ενός θεσμικού περιβάλλοντος που διευκολύνει την απόκρυψη της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας και των πραγματικών δικαιούχων των κεφαλαίων. Μέσω της χρήσης υπεράκτιων εταιρειών, καταπιστευμάτων και πολύπλοκων εταιρικών δομών, τα κεφάλαια μπορούν να μετακινηθούν διασυνοριακά και να εμφανιστούν ως προερχόμενα από νόμιμες πηγές. Η έλλειψη αποτελεσματικής ανταλλαγής πληροφοριών με άλλες χώρες δυσχεραίνει τον εντοπισμό της φορολογητέας ύλης και περιορίζει τη δυνατότητα φορολογικού ελέγχου (OECD, 2015, European Commission, 2021).

Παράλληλα, οι φορολογικοί παράδεισοι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας, καθώς φιλοξενούν μεγάλο όγκο χρηματοοικονομικών ροών που δεν αντανακλούν πραγματική παραγωγική δραστηριότητα. Οι πρακτικές αυτές επιτρέπουν τη μεταφορά κερδών από χώρες με υψηλότερη φορολογία σε δικαιοδοσίες χαμηλής φορολόγησης, υπονομεύοντας τη

φορολογική βάση των κρατών και εντείνοντας τον διεθνή φορολογικό ανταγωνισμό (Zucman, 2015, OECD, 2022).

Η ύπαρξη φορολογικών παραδείσων συνδέεται στενά με την παγκοσμιοποίηση και τις ασυμμετρίες του διεθνούς φορολογικού συστήματος. Οι διαφορές στη φορολογική νομοθεσία και στα επίπεδα εποπτείας δημιουργούν ευκαιρίες για εκμετάλλευση των κανονιστικών κενών, γεγονός που δυσχεραίνει την αποτελεσματική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής σε εθνικό επίπεδο. Οι εξελίξεις αυτές έχουν οδηγήσει σε αυξημένη διεθνή κινητοποίηση για την ενίσχυση της φορολογικής διαφάνειας και της συνεργασίας μεταξύ κρατών (OECD, 2015, United Nations, 2021).

Συνεπώς, οι φορολογικοί παράδεισοι δεν αποτελούν απλώς ουδέτερες οικονομικές οντότητες, αλλά βασικούς κόμβους του παγκόσμιου συστήματος φορολογικής αποφυγής και απόκρυψης κεφαλαίων. Η κατανόηση της έννοιας και της λειτουργίας τους είναι απαραίτητη για την αξιολόγηση των επιπτώσεών τους στη φορολογική δικαιοσύνη και στη βιώσιμη ανάπτυξη (Stiglitz et al., 2018, Zucman, 2015).

4.3.3 Επιπτώσεις των φορολογικών παραδείσων στη φορολογική δικαιοσύνη και τη βιώσιμη ανάπτυξη

Οι φορολογικοί παράδεισοι ασκούν σημαντική επίδραση στη φορολογική δικαιοσύνη και στη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς διευκολύνουν την απομείωση της φορολογικής βάσης και υπονομεύουν τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών. Η δυνατότητα μεταφοράς κεφαλαίων και κερδών σε δικαιοδοσίες χαμηλής φορολόγησης ευνοεί κυρίως πολυεθνικές επιχειρήσεις και φορολογούμενους με υψηλή φοροδοτική ικανότητα, οι οποίοι διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους για την αξιοποίηση σύνθετων φορολογικών δομών. Ως αποτέλεσμα, εντείνεται η άνιση μεταχείριση των φορολογούμενων και διαβρώνεται η αρχή της φορολογικής δικαιοσύνης (Zucman, 2015, Cobham, 2014).

Η υπονόμευση της φορολογικής δικαιοσύνης έχει άμεσες κοινωνικές συνέπειες, καθώς μεταφέρει το φορολογικό βάρος στους συνεπείς φορολογούμενους και περιορίζει τη δυνατότητα αναδιανομής του εισοδήματος μέσω της φορολογικής πολιτικής. Η απώλεια φορολογικών εσόδων λόγω της χρήσης φορολογικών παραδείσων μειώνει τη χρηματοδότηση κοινωνικών πολιτικών και δημόσιων

υπηρεσιών, εντείνοντας τις κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες. Η δυναμική αυτή υπονομεύει την κοινωνική συνοχή και την εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς, στοιχεία απαραίτητα για τη βιώσιμη ανάπτυξη (Stiglitz et al., 2018, Piketty, 2014).

Παράλληλα, οι φορολογικοί παράδεισοι επηρεάζουν αρνητικά τη δυνατότητα των κρατών να χρηματοδοτούν τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης. Η αποδυνάμωση των δημόσιων εσόδων περιορίζει τις επενδύσεις σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η υγεία, οι υποδομές και η περιβαλλοντική προστασία, οι οποίοι αποτελούν βασικούς πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης (United Nations, 2021, United Nations, 2015). Η διατήρηση ενός διεθνούς φορολογικού περιβάλλοντος που επιτρέπει την εκτεταμένη χρήση φορολογικών παραδείσων δυσχεραίνει την επίτευξη των στόχων της Ατζέντας 2030 (OECD, 2022).

Επιπλέον, η λειτουργία των φορολογικών παραδείσων εντείνει τον διεθνή φορολογικό ανταγωνισμό, ασκώντας πιέσεις για τη μείωση των φορολογικών συντελεστών και αποδυναμώνοντας περαιτέρω τη φορολογική βάση των κρατών. Η εξέλιξη αυτή περιορίζει τη δημοσιονομική κυριαρχία και αυξάνει την εξάρτηση από μη βιώσιμες πηγές χρηματοδότησης, όπως ο δανεισμός, με μακροπρόθεσμες επιπτώσεις για τη διαγενεακή δικαιοσύνη (Piketty, 2014, Stiglitz et al., 2018).

Συνολικά, οι φορολογικοί παράδεισοι αποτελούν σημαντικό εμπόδιο για τη φορολογική δικαιοσύνη και τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς διευκολύνουν πρακτικές που αποδυναμώνουν τα δημόσια έσοδα και ενισχύουν τις ανισότητες. Η αποτελεσματική αντιμετώπισή τους προϋποθέτει διεθνή συνεργασία, ενίσχυση της φορολογικής διαφάνειας και υιοθέτηση κοινών κανόνων, προκειμένου να αποκατασταθεί η ισορροπία μεταξύ οικονομικής δραστηριότητας, φορολογικής δικαιοσύνης και βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2022, European Commission, 2021).

4.4 Offshore εταιρείες και επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός

Οι offshore εταιρείες αποτελούν βασικό εργαλείο επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού στη σύγχρονη διεθνή οικονομία, καθώς παρέχουν τη δυνατότητα μεταφοράς και διαχείρισης κερδών σε δικαιοδοσίες με ευνοϊκό φορολογικό και κανονιστικό καθεστώς. Αν και η σύσταση offshore εταιρειών δεν είναι εκ φύσεως παράνομη, η χρήση τους στο πλαίσιο επιθετικών φορολογικών πρακτικών εγείρει σοβαρά ζητήματα φορολογικής δικαιοσύνης, διαφάνειας και βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2015, OECD, 2022).

Ο επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός αναφέρεται σε πρακτικές που, αν και τυπικά συμμορφώνονται με το γράμμα της φορολογικής νομοθεσίας, αποσκοπούν στη σημαντική μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης μέσω της εκμετάλλευσης νομικών κενών, ασυμμετριών και διαφορών μεταξύ εθνικών φορολογικών συστημάτων. Οι offshore εταιρείες χρησιμοποιούνται συχνά ως ενδιάμεσοι φορείς για τη μεταφορά κερδών, τη διαχείριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή τη διενέργεια ενδοομιλικών συναλλαγών, με αποτέλεσμα την τεχνητή μετατόπιση της φορολογητέας ύλης (Zucman, 2015, Cobham, 2014, OECD, 2015).

Η λειτουργία των offshore δομών δυσχεραίνει τον εντοπισμό των πραγματικών δικαιούχων και περιορίζει τη διαφάνεια των οικονομικών ροών. Η χρήση σύνθετων εταιρικών σχημάτων και καταπιστευμάτων επιτρέπει την απόκρυψη της οικονομικής δραστηριότητας και δημιουργεί πρόσθετες προκλήσεις για τις φορολογικές και ελεγκτικές αρχές. Οι πρακτικές αυτές ενισχύουν τη διάβρωση της φορολογικής βάσης και αποδυναμώνουν τη δημοσιονομική ικανότητα των κρατών (OECD, 2015, European Commission, 2021).

Οι επιπτώσεις του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού μέσω offshore εταιρειών εκτείνονται πέραν της απώλειας φορολογικών εσόδων. Η άνιση δυνατότητα πρόσβασης σε τέτοιες πρακτικές εντείνει τις κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες, καθώς ευνοεί κυρίως μεγάλες επιχειρήσεις και υψηλά εισοδήματα. Παράλληλα, η αίσθηση φορολογικής αδικίας υπονομεύει την κοινωνική εμπιστοσύνη και μειώνει τη φορολογική συμμόρφωση στο σύνολο της οικονομίας (Stiglitz et al., 2018, Piketty, 2014).

Σε διεθνές επίπεδο, η αντιμετώπιση των offshore εταιρειών και του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού έχει οδηγήσει στην υιοθέτηση πρωτοβουλιών για την ενίσχυση της φορολογικής διαφάνειας και της ανταλλαγής πληροφοριών. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα των πολιτικών αυτών εξαρτάται από τον βαθμό διεθνούς συνεργασίας και την εναρμόνιση των φορολογικών κανόνων. Συνεπώς, ο περιορισμός των επιθετικών φορολογικών πρακτικών αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για την αποκατάσταση της φορολογικής δικαιοσύνης και τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2022, United Nations, 2021).

4.5 Ψηφιακή οικονομία, κρυπτονομίσματα και νέες μορφές φοροδιαφυγής

Η ταχεία ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας έχει μεταβάλει ριζικά τον τρόπο παραγωγής, διάθεσης και φορολόγησης της οικονομικής δραστηριότητας, δημιουργώντας νέες προκλήσεις για τα φορολογικά συστήματα. Οι ψηφιακές επιχειρηματικές πρακτικές, η αποϋλοποίηση των συναλλαγών και η αυξημένη κινητικότητα των άυλων περιουσιακών στοιχείων δυσχεραίνουν τον προσδιορισμό της φορολογικής έδρας και της φορολογητέας ύλης, διευρύνοντας τις δυνατότητες φοροδιαφυγής και επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού (OECD, 2015, OECD, 2020).

Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν τα κρυπτονομίσματα και οι τεχνολογίες κατανεμημένου καθολικού, οι οποίες επιτρέπουν τη διενέργεια συναλλαγών με υψηλό βαθμό ανωνυμίας και περιορισμένη διαμεσολάβηση από παραδοσιακά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Η απουσία ενιαίου ρυθμιστικού πλαισίου και η δυσκολία ταυτοποίησης των συναλλασσόμενων καθιστούν τα κρυπτονομίσματα ελκυστικά για την απόκρυψη εισοδημάτων, τη μεταφορά κεφαλαίων και τη φοροδιαφυγή, ιδίως σε διασυνοριακό επίπεδο (Financial Action Task Force, 2021, International Monetary Fund, 2021).

Παράλληλα, η ψηφιακή οικονομία επιτρέπει την εμφάνιση νέων μορφών φοροδιαφυγής μέσω διαδικτυακών πλατφορμών, ψηφιακών υπηρεσιών και ηλεκτρονικού εμπορίου. Η παροχή υπηρεσιών χωρίς φυσική παρουσία σε μια χώρα και η χρήση ψηφιακών πλατφορμών δυσχεραίνουν την επιβολή της φορολογικής νομοθεσίας, ιδιαίτερα όταν οι δραστηριότητες αυτές δεν δηλώνονται ή πραγματοποιούνται μέσω υπεράκτιων δομών. Οι εξελίξεις αυτές επιτείνουν τη διάβρωση της φορολογικής βάσης και αναδεικνύουν την ανάγκη προσαρμογής των φορολογικών κανόνων στις νέες οικονομικές πραγματικότητες (OECD, 2020, European Commission, 2021).

Οι επιπτώσεις των νέων μορφών φοροδιαφυγής που συνδέονται με την ψηφιακή οικονομία και τα κρυπτονομίσματα είναι σημαντικές για τη φορολογική δικαιοσύνη και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η άνιση δυνατότητα αξιοποίησης ψηφιακών εργαλείων για φορολογικούς σκοπούς εντείνει τις ανισότητες μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών φορολογούμενων και περιορίζει τη δυνατότητα των κρατών να χρηματοδοτούν

δημόσιες πολιτικές και τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (United Nations, 2021, Stiglitz et al., 2018).

Συνεπώς, η αντιμετώπιση των νέων μορφών φοροδιαφυγής που αναδύονται στην ψηφιακή οικονομία προϋποθέτει την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας, την προσαρμογή των φορολογικών πλαισίων και την αξιοποίηση τεχνολογικών εργαλείων ελέγχου και διαφάνειας. Η αποτελεσματική ρύθμιση των ψηφιακών συναλλαγών και των κρυπτονομισμάτων αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για τη διασφάλιση της φορολογικής δικαιοσύνης και τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον (OECD, 2022, Financial Action Task Force, 2021).

4.6 Οργανωμένο οικονομικό έγκλημα και διεθνή δίκτυα

Το οργανωμένο οικονομικό έγκλημα αποτελεί μία από τις πιο σύνθετες και επικίνδυνες μορφές οικονομικής παραβατικότητας, καθώς βασίζεται στη λειτουργία δομημένων και συχνά πολυεθνικών δικτύων που δραστηριοποιούνται συστηματικά με σκοπό το παράνομο οικονομικό όφελος. Τα δίκτυα αυτά αξιοποιούν τις ασυμμετρίες των εθνικών θεσμικών πλαισίων, τις τεχνολογικές εξελίξεις και τη διασυνοριακή κινητικότητα κεφαλαίων για να αποκρύπτουν παράνομες δραστηριότητες και να αποφεύγουν τον εντοπισμό από τις αρμόδιες αρχές (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017, Europol, 2021).

Στο πλαίσιο του οργανωμένου οικονομικού εγκλήματος, η φοροδιαφυγή συχνά εντάσσεται σε ευρύτερα σχήματα παρανομίας, λειτουργώντας είτε ως πηγή χρηματοδότησης είτε ως μηχανισμός απόκρυψης εισοδημάτων που προέρχονται από άλλες εγκληματικές δραστηριότητες. Η χρήση υπεράκτιων εταιρειών, εικονικών συναλλαγών και πολύπλοκων χρηματοοικονομικών δομών επιτρέπει τη μεταφορά και νομιμοποίηση κεφαλαίων μέσω διεθνών δικτύων, καθιστώντας τη φοροδιαφυγή αναπόσπαστο μέρος της λειτουργίας του οργανωμένου οικονομικού εγκλήματος (Levi, 2018, United Nations Office on Drugs and Crime, 2017).

Η διεθνής διάσταση των δικτύων αυτών δυσχεραίνει σημαντικά την αντιμετώπισή τους, καθώς οι εγκληματικές δραστηριότητες συχνά εκτείνονται σε πολλαπλές δικαιοδοσίες με διαφορετικά επίπεδα εποπτείας και συνεργασίας. Η περιορισμένη ανταλλαγή πληροφοριών, τα διαφορετικά νομικά πλαίσια και η ύπαρξη φορολογικών παραδείσων δημιουργούν ευνοϊκό περιβάλλον για τη δράση

οργανωμένων ομάδων οικονομικού εγκλήματος. Οι συνθήκες αυτές υπονομεύουν τη φορολογική διαφάνεια και αποδυναμώνουν τη δημοσιονομική σταθερότητα των κρατών (Zucman, 2015, OECD, 2022).

Οι επιπτώσεις του οργανωμένου οικονομικού εγκλήματος και των διεθνών δικτύων εκτείνονται πέραν των άμεσων οικονομικών απωλειών. Η συστηματική φοροδιαφυγή και η απομείωση των δημόσιων εσόδων περιορίζουν την ικανότητα των κρατών να χρηματοδοτούν κοινωνικές και αναπτυξιακές πολιτικές, υπονομεύοντας τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη φορολογική δικαιοσύνη. Παράλληλα, η διείσδυση οργανωμένων εγκληματικών δικτύων στην οικονομική δραστηριότητα διαβρώνει την εμπιστοσύνη στους θεσμούς και ενισχύει φαινόμενα διαφθοράς (Transparency International, 2023, Stiglitz et al., 2018).

Συνεπώς, η αντιμετώπιση του οργανωμένου οικονομικού εγκλήματος και των διεθνών δικτύων απαιτεί συντονισμένη διεθνή δράση, ενίσχυση των μηχανισμών εποπτείας και αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ φορολογικών, δικαστικών και χρηματοοικονομικών αρχών. Η καταπολέμηση των φαινομένων αυτών αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για την αποκατάσταση της φορολογικής διαφάνειας, τη διασφάλιση της δημοσιονομικής σταθερότητας και τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2022, United Nations, 2021).

5. Θεσμικό και Νομικό Πλαίσιο Αντιμετώπισης

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει το θεσμικό και νομικό πλαίσιο που έχει αναπτυχθεί σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και των συναφών μορφών οικονομικού εγκλήματος. Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών καταπολέμησης της φοροδιαφυγής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σαφήνεια της νομοθεσίας, τη θεσμική επάρκεια και τον βαθμό συνεργασίας μεταξύ κρατικών και διεθνών φορέων. Στο πλαίσιο αυτό, το κεφάλαιο εστιάζει στις βασικές ρυθμιστικές παρεμβάσεις και στους μηχανισμούς εφαρμογής τους, αναδεικνύοντας τον ρόλο τους στη διασφάλιση της φορολογικής διαφάνειας, της δημοσιονομικής σταθερότητας και της βιώσιμης ανάπτυξης.

5.1 Διεθνές θεσμικό πλαίσιο

Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και των διασυνοριακών μορφών οικονομικού εγκλήματος έχει αναδειχθεί σε βασική προτεραιότητα της διεθνούς κοινότητας, λόγω της αυξανόμενης κινητικότητας κεφαλαίων και της πολυπλοκότητας των σύγχρονων χρηματοοικονομικών δομών (OECD, 2022, International Monetary Fund, 2021). Σε αυτό το πλαίσιο, διεθνείς οργανισμοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση κοινών κανόνων, στη θέσπιση προτύπων διαφάνειας και στον συντονισμό πολιτικών μεταξύ κρατών.

Κεντρικό ρόλο κατέχουν τα Ηνωμένα Έθνη, τα οποία μέσω της Ατζέντας 2030 αναγνωρίζουν ρητά τη σημασία της ενίσχυσης της εγχώριας κινητοποίησης πόρων και της καταπολέμησης των παράνομων χρηματοοικονομικών ροών για την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη βελτίωση της φορολογικής διακυβέρνησης και στη διεθνή συνεργασία για την αντιμετώπιση πρακτικών που υπονομεύουν τα δημόσια έσοδα, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες (United Nations, 2015, United Nations, 2021, United Nations Development Programme, 2022).

Παράλληλα, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης έχει αναπτύξει ένα εκτεταμένο θεσμικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διάβρωσης της φορολογικής βάσης και της μεταφοράς κερδών. Οι διεθνείς αυτές πρωτοβουλίες στοχεύουν στον περιορισμό των επιθετικών φορολογικών πρακτικών και στην ενίσχυση της διαφάνειας, μέσω της ανταλλαγής φορολογικών πληροφοριών και της εναρμόνισης κανόνων μεταξύ κρατών (OECD, 2015, OECD, 2022).

Σημαντική είναι και η συμβολή διεθνών οργανισμών που επικεντρώνονται στην καταπολέμηση του οικονομικού εγκλήματος και του ξεπλύματος χρήματος. Μέσω συστάσεων, αξιολογήσεων και μηχανισμών παρακολούθησης, προωθείται η ενίσχυση των εθνικών θεσμικών πλαισίων και η συνεργασία μεταξύ φορολογικών, δικαστικών και χρηματοοικονομικών αρχών (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017, Financial Action Task Force, 2023). Οι δράσεις αυτές συμβάλλουν στη μείωση των περιθωρίων φοροδιαφυγής και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ελέγχων (World Bank, 2020).

Συνολικά, το διεθνές θεσμικό πλαίσιο αποτελεί βασικό πυλώνα για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και τη διασφάλιση της φορολογικής διαφάνειας σε παγκόσμιο επίπεδο. Η αποτελεσματικότητά του εξαρτάται από τη δέσμευση των κρατών στην εφαρμογή των διεθνών προτύπων και από τον βαθμό συνεργασίας και συντονισμού των πολιτικών, στοιχεία καθοριστικά για τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης και της φορολογικής δικαιοσύνης (Stiglitz et al., 2018, United Nations, 2021).

5.2 Ευρωπαϊκό θεσμικό και νομικό πλαίσιο

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει ένα πολυεπίπεδο θεσμικό και νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και των συναφών μορφών οικονομικού εγκλήματος, αναγνωρίζοντας ότι οι πρακτικές αυτές υπονομεύουν τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς και τη δημοσιονομική σταθερότητα των κρατών-μελών. Η διασυννοριακή φύση των οικονομικών δραστηριοτήτων εντός της Ένωσης καθιστά αναγκαίο τον συντονισμό πολιτικών και την εναρμόνιση κανόνων σε ευρωπαϊκό επίπεδο (European Commission, 2020, European Parliament, 2021).

Κεντρικό στοιχείο του ευρωπαϊκού πλαισίου αποτελεί η ενίσχυση της φορολογικής διαφάνειας και της διοικητικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών. Μέσω της ανταλλαγής φορολογικών πληροφοριών και της κοινής αντιμετώπισης επιθετικών φορολογικών πρακτικών, επιδιώκεται ο περιορισμός των δυνατοτήτων απόκρυψης εισοδημάτων και μεταφοράς κερδών εντός της Ένωσης. Οι παρεμβάσεις αυτές στοχεύουν στη διασφάλιση ίσων όρων ανταγωνισμού και στην προστασία της φορολογικής βάσης των κρατών-μελών (European Commission, 2020, Council of the European Union, 2021).

Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θεσπίσει κανονιστικό πλαίσιο για την πρόληψη και καταστολή του ξεπλύματος χρήματος και της χρηματοδότησης παράνομων δραστηριοτήτων, το οποίο συνδέεται άμεσα με την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Η εναρμόνιση των κανόνων εποπτείας, η ενίσχυση της διαφάνειας ως προς τους πραγματικούς δικαιούχους και η συνεργασία μεταξύ χρηματοπιστωτικών και φορολογικών αρχών ενισχύουν την αποτελεσματικότητα των ελέγχων και περιορίζουν τα περιθώρια οικονομικής παραβατικότητας (European Commission, 2021, European Court of Auditors, 2021).

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στη σύνδεση της φορολογικής πολιτικής με τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει ότι η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη χρηματοδότηση κοινωνικών πολιτικών, την ενίσχυση της απασχόλησης και την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, το ευρωπαϊκό θεσμικό και νομικό πλαίσιο λειτουργεί συμπληρωματικά προς τις διεθνείς πρωτοβουλίες, ενισχύοντας τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών αντιμετώπισης (European Commission, 2019, United Nations, 2021).

Συνολικά, το ευρωπαϊκό θεσμικό και νομικό πλαίσιο συνιστά βασικό μηχανισμό περιορισμού της φοροδιαφυγής και ενίσχυσης της φορολογικής δικαιοσύνης εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αποτελεσματική εφαρμογή του προϋποθέτει συνεχή συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών και προσαρμογή των πολιτικών στις εξελισσόμενες οικονομικές και τεχνολογικές συνθήκες, με στόχο τη διασφάλιση της δημοσιονομικής σταθερότητας και της βιώσιμης ανάπτυξης (European Commission, 2020, Stiglitz et al., 2018).

5.3 Ελληνικό θεσμικό και νομικό πλαίσιο

Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα έχει αναδειχθεί σε διαχρονική προτεραιότητα της δημόσιας πολιτικής, λόγω των σημαντικών επιπτώσεών της στη δημοσιονομική σταθερότητα, τη φορολογική δικαιοσύνη και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Το ελληνικό θεσμικό και νομικό πλαίσιο έχει εξελιχθεί τα τελευταία έτη, επιχειρώντας να ευθυγραμμιστεί με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς κατευθύνσεις για τη φορολογική διαφάνεια και την καταπολέμηση του οικονομικού εγκλήματος (European Commission, 2020, OECD, 2015).

Κεντρικό ρόλο στο εθνικό πλαίσιο κατέχει η φορολογική διοίκηση, η οποία έχει ενισχυθεί θεσμικά και οργανωτικά με στόχο τη βελτίωση της εισπρακτικής αποτελεσματικότητας και τον περιορισμό της φοροδιαφυγής. Η αναβάθμιση των ελεγκτικών μηχανισμών, η ψηφιοποίηση των φορολογικών διαδικασιών και η διασταύρωση δεδομένων αποτελούν βασικούς άξονες της εθνικής στρατηγικής, καθώς συμβάλλουν στη μείωση των περιθωρίων απόκρυψης εισοδημάτων και στη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης (ΑΑΔΕ, 2022, OECD, 2020).

Παράλληλα, το ελληνικό νομικό πλαίσιο περιλαμβάνει διατάξεις για την πρόληψη και καταστολή του ξεπλύματος χρήματος, οι οποίες συνδέονται άμεσα με την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και των συναφών μορφών οικονομικού εγκλήματος. Η ενίσχυση της διαφάνειας ως προς τους πραγματικούς δικαιούχους, η υποχρέωση αναφοράς ύποπτων συναλλαγών και η συνεργασία μεταξύ φορολογικών, χρηματοπιστωτικών και δικαστικών αρχών αποτελούν κρίσιμα εργαλεία για τον εντοπισμό σύνθετων μορφών παραβατικότητας (Υπουργείο Οικονομικών, 2021, UNODC, 2017).

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στη συμμόρφωση της ελληνικής έννομης τάξης με το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο, ιδίως σε ζητήματα διοικητικής συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών. Η ενσωμάτωση ευρωπαϊκών κανονιστικών παρεμβάσεων ενισχύει τη δυνατότητα αντιμετώπισης διασυνοριακών μορφών φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, περιορίζοντας τα περιθώρια εκμετάλλευσης θεσμικών κενών (European Commission, 2021, Council of the European Union, 2021).

Ωστόσο, παρά τις θεσμικές βελτιώσεις, η αποτελεσματικότητα του ελληνικού πλαισίου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη συνεπή εφαρμογή της νομοθεσίας, την επάρκεια των ελεγκτικών μηχανισμών και την ενίσχυση της φορολογικής συνείδησης. Η φοροδιαφυγή παραμένει πρόκληση με κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις, γεγονός που καθιστά αναγκαίο τον συνδυασμό θεσμικών παρεμβάσεων με πολιτικές ενίσχυσης της εμπιστοσύνης προς το κράτος και της φορολογικής δικαιοσύνης (Torgler, 2007, Stiglitz et al., 2018).

Συνολικά, το εθνικό θεσμικό και νομικό πλαίσιο της Ελλάδας έχει σημειώσει πρόοδο στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, ωστόσο απαιτείται συνεχής προσαρμογή στις διεθνείς εξελίξεις και ενίσχυση της εφαρμοστικής του

αποτελεσματικότητας, ώστε να στηρίξει ουσιαστικά τη δημοσιονομική σταθερότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη (OECD, 2020, United Nations, 2021).

5.4 Ρόλος της διαφάνειας και της ψηφιοποίησης

Η διαφάνεια και η ψηφιοποίηση αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και των σύγχρονων μορφών οικονομικού εγκλήματος. Η ενίσχυση της διαφάνειας στις οικονομικές συναλλαγές περιορίζει τα περιθώρια απόκρυψης εισοδημάτων και ενισχύει τη λογοδοσία, ενώ η ψηφιοποίηση των φορολογικών διαδικασιών βελτιώνει την αποδοτικότητα των ελεγκτικών μηχανισμών και την ποιότητα της φορολογικής διοίκησης (OECD, 2020, European Commission, 2021).

Η εφαρμογή ψηφιακών εργαλείων στη φορολογική διοίκηση, όπως η ηλεκτρονική τιμολόγηση, οι ηλεκτρονικές δηλώσεις και οι αυτοματοποιημένες διασταυρώσεις δεδομένων, συμβάλλει στον περιορισμό της σκιώδους οικονομίας και στη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης. Η δυνατότητα άμεσης πρόσβασης σε αξιόπιστα δεδομένα ενισχύει την ικανότητα των φορολογικών αρχών να εντοπίζουν ασυνέπειες και ύποπτες συναλλαγές, μειώνοντας το κόστος και τον χρόνο των ελέγχων (OECD, 2020, IMF, 2021).

Παράλληλα, η διαφάνεια ως θεσμική αρχή ενισχύει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το φορολογικό σύστημα και το κράτος. Όταν οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται ότι οι κανόνες εφαρμόζονται με συνέπεια και ότι τα δημόσια έσοδα αξιοποιούνται προς όφελος του συνόλου, αυξάνεται η προθυμία συμμόρφωσης και περιορίζεται η κοινωνική ανοχή απέναντι στη φοροδιαφυγή (Torgler, 2007, Stiglitz et al., 2018). Η διαφάνεια, συνεπώς, λειτουργεί συμπληρωματικά προς τους κατασταλτικούς μηχανισμούς.

Σε διεθνές επίπεδο, η ψηφιοποίηση και η διαφάνεια διευκολύνουν την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ κρατών και την παρακολούθηση διασυνοριακών οικονομικών ροών. Η ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας μέσω κοινών ψηφιακών προτύπων συμβάλλει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής, ιδίως σε ένα παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον με αυξημένη κινητικότητα κεφαλαίων (United Nations, 2021, OECD, 2015).

Συνολικά, η διαφάνεια και η ψηφιοποίηση δεν αποτελούν απλώς τεχνολογικές ή διοικητικές καινοτομίες, αλλά βασικούς πυλώνες ενός σύγχρονου και δίκαιου

φορολογικού συστήματος. Η αποτελεσματική αξιοποίησή τους μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στη μείωση της φοροδιαφυγής, στην ενίσχυση της φορολογικής δικαιοσύνης και στη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2020, United Nations, 2021).

5.5 Αποτελεσματικότητα πολιτικών καταπολέμησης

Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών καταπολέμησης της φοροδιαφυγής αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την κατανόηση των πραγματικών τους επιπτώσεων στη δημοσιονομική σταθερότητα, στη φορολογική δικαιοσύνη και στη βιώσιμη ανάπτυξη. Παρά την υιοθέτηση εκτεταμένων θεσμικών και νομοθετικών παρεμβάσεων σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, η φοροδιαφυγή εξακολουθεί να αποτελεί επίμονη πρόκληση, γεγονός που αναδεικνύει τα όρια και τις αδυναμίες των εφαρμοζόμενων πολιτικών (OECD, 2020, United Nations, 2021).

Οι πολιτικές που βασίζονται αποκλειστικά σε κατασταλτικά μέτρα, όπως η ενίσχυση των κυρώσεων και η αύξηση των ελέγχων, έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα όταν δεν συνοδεύονται από θεσμική διαφάνεια και διοικητική επάρκεια. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι η αποτρεπτική ισχύς των κυρώσεων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την πιθανότητα εντοπισμού των παραβάσεων και όχι μόνο από τη βαρύτητα των ποινών (Allingham & Sandmo, 1972, Schneider & Enste, 2000). Ελλείψει αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου, οι αυστηρότερες ποινές δεν οδηγούν απαραίτητα σε υψηλότερα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης.

Παράλληλα, πολιτικές που ενσωματώνουν μέτρα πρόληψης, διαφάνειας και ψηφιοποίησης εμφανίζουν μεγαλύτερη βιωσιμότητα και κοινωνική αποδοχή. Η βελτίωση της ποιότητας της φορολογικής διοίκησης, η απλοποίηση των διαδικασιών και η ενίσχυση της φορολογικής εκπαίδευσης συμβάλλουν στη σταδιακή μεταβολή της φορολογικής συμπεριφοράς και στη μείωση της κοινωνικής ανοχής απέναντι στη φοροδιαφυγή (Torgler, 2007, Stiglitz et al., 2018). Οι παρεμβάσεις αυτές ενισχύουν τη θεσμική εμπιστοσύνη και λειτουργούν συμπληρωματικά προς τους ελεγκτικούς μηχανισμούς.

Σε διεθνές επίπεδο, η αποτελεσματικότητα των πολιτικών καταπολέμησης επηρεάζεται από τον βαθμό συνεργασίας μεταξύ κρατών και την εναρμόνιση των φορολογικών πλαισίων. Οι διασυνοριακές μορφές φοροδιαφυγής και επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά σε

αποσπασματικό επίπεδο, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη συλλογική δράση και την ανταλλαγή πληροφοριών (OECD, 2015, Zucman, 2015). Η πρόοδος σε αυτόν τον τομέα παραμένει άνιση, περιορίζοντας τη συνολική αποτελεσματικότητα των πολιτικών.

Συνολικά, η αποτελεσματικότητα των πολιτικών καταπολέμησης της φοροδιαφυγής εξαρτάται από έναν συνδυασμό κατασταλτικών και προληπτικών μέτρων, θεσμικής επάρκειας και κοινωνικής αποδοχής. Η συνεχής αξιολόγηση και προσαρμογή των πολιτικών αυτών είναι απαραίτητη, προκειμένου να ανταποκρίνονται στις εξελισσόμενες μορφές οικονομικής παραβατικότητας και να στηρίζουν ουσιαστικά τη φορολογική δικαιοσύνη και τη βιώσιμη ανάπτυξη (OECD, 2020, United Nations, 2021).

6. Συζήτηση – Συμπεράσματα – Προτάσεις

Το παρόν κεφάλαιο συνθέτει τα βασικά ευρήματα της βιβλιογραφικής ανάλυσης και επιχειρεί μια κριτική αποτίμηση της φοροδιαφυγής ως παράγοντα υπονόμευσης της

βιώσιμης ανάπτυξης και της διασύνδεσής της με σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος. Μέσα από τη συζήτηση των κύριων θεωρητικών και θεσμικών διαστάσεων που αναδείχθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, διατυπώνονται συνολικά συμπεράσματα σχετικά με τις οικονομικές, κοινωνικές και θεσμικές επιπτώσεις της φοροδιαφυγής. Παράλληλα, προτείνονται κατευθύνσεις πολιτικής που στοχεύουν στην ενίσχυση της φορολογικής διαφάνειας, της θεσμικής αποτελεσματικότητας και της χρηματοδότησης της βιώσιμης ανάπτυξης, λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες προκλήσεις της παγκοσμιοποιημένης και ψηφιακής οικονομίας.

6.1 Συζήτηση βασικών ευρημάτων

Η παρούσα διπλωματική εργασία ανέδειξε τη φοροδιαφυγή ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και θεσμικές επιπτώσεις, το οποίο υπερβαίνει τα όρια μιας απλής παραβατικής συμπεριφοράς. Τα ευρήματα της βιβλιογραφικής ανάλυσης επιβεβαιώνουν ότι η φοροδιαφυγή συνδέεται άμεσα με τη μείωση των δημόσιων εσόδων και την αποδυνάμωση της δημοσιονομικής ικανότητας των κρατών, περιορίζοντας τη δυνατότητα χρηματοδότησης πολιτικών που στηρίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη (Schneider & Enste, 2000, Stiglitz et al., 2018, United Nations, 2021).

Ιδιαίτερη έμφαση προκύπτει στη στενή διασύνδεση της φοροδιαφυγής με σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος, όπως το ξέπλυμα χρήματος, η χρήση φορολογικών παραδείσων και ο επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός. Η βιβλιογραφία καταδεικνύει ότι οι πρακτικές αυτές δεν λειτουργούν απομονωμένα, αλλά συγκροτούν ένα αλληλοενισχυόμενο σύστημα απόκρυψης κεφαλαίων και μεταφοράς φορολογητέας ύλης, το οποίο εκμεταλλεύεται τις θεσμικές ασυμμετρίες και τα κενά του διεθνούς φορολογικού πλαισίου (Zucman, 2015, OECD, 2015, Levi, 2018).

Παράλληλα, τα ευρήματα υπογραμμίζουν ότι οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής δεν είναι μόνο οικονομικές, αλλά και κοινωνικές. Η διάβρωση της φορολογικής δικαιοσύνης και η άνιση κατανομή των φορολογικών βαρών εντείνουν τις κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες, υπονομεύοντας την κοινωνική συνοχή και την εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς (Torgler, 2007, Piketty, 2014). Η σύνδεση της φοροδιαφυγής με τη χρηματοδότηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης αναδεικνύει τον ρόλο της ως ανασταλτικού παράγοντα για την επίτευξη κοινωνικών και περιβαλλοντικών στόχων (United Nations, 2015, United Nations, 2021).

Η ανάλυση του θεσμικού και νομικού πλαισίου ανέδειξε ότι, παρά τη σημαντική πρόοδο σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, οι πολιτικές καταπολέμησης της φοροδιαφυγής εμφανίζουν περιορισμούς στην εφαρμογή τους. Η αποτελεσματικότητα των μέτρων εξαρτάται όχι μόνο από τη θεσμική αυστηρότητα, αλλά και από τη διοικητική ικανότητα, τη διαφάνεια και τον βαθμό κοινωνικής αποδοχής (OECD, 2020, European Commission, 2021). Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι πολιτικές που συνδυάζουν κατασταλτικά και προληπτικά εργαλεία εμφανίζουν μεγαλύτερη βιωσιμότητα σε σχέση με μονοδιάστατες προσεγγίσεις (Allingham & Sandmo, 1972, Torgler, 2007).

Τέλος, η ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας και των κρυπτονομισμάτων αναδεικνύεται ως κρίσιμη πρόκληση για τα υφιστάμενα φορολογικά συστήματα. Η βιβλιογραφία υποδεικνύει ότι, χωρίς προσαρμογή των θεσμικών πλαισίων και ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας, οι νέες μορφές φοροδιαφυγής ενδέχεται να διευρύνουν περαιτέρω τη φορολογική ανισότητα και να αποδυναμώσουν τη χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάπτυξης (OECD, 2020, FATF, 2021, United Nations, 2021).

Συνολικά, τα βασικά ευρήματα της μελέτης συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής απαιτεί ολιστική προσέγγιση, η οποία να λαμβάνει υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές διαστάσεις του φαινομένου και να εντάσσεται σε ένα συνεκτικό πλαίσιο πολιτικής με σαφή αναπτυξιακό προσανατολισμό (Stiglitz et al., 2018, OECD, 2020).

6.2 Κριτική αποτίμηση

Η κριτική αποτίμηση των ευρημάτων της παρούσας μελέτης αναδεικνύει τόσο τη συμβολή της βιβλιογραφικής ανάλυσης στην κατανόηση της φοροδιαφυγής όσο και τους περιορισμούς που συνοδεύουν την ερμηνεία του φαινομένου. Παρότι η διεθνής βιβλιογραφία παρέχει πλούσιο θεωρητικό και εμπειρικό υλικό, παρατηρείται συχνά ανομοιογένεια ως προς τους ορισμούς, τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις και τα πορίσματα, γεγονός που δυσχεραίνει τη συγκρισιμότητα των μελετών και τη διατύπωση γενικευμένων συμπερασμάτων (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2020).

Ένας βασικός περιορισμός αφορά τη δυσκολία ακριβούς ποσοτικοποίησης της φοροδιαφυγής, λόγω του εγγενώς αδήλωτου χαρακτήρα της. Πολλές μελέτες βασίζονται σε εκτιμήσεις ή έμμεσους δείκτες, οι οποίοι ενδέχεται να υποεκτιμούν ή να

υπερεκτιμούν την έκταση του φαινομένου. Η αβεβαιότητα αυτή επηρεάζει την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών καταπολέμησης και περιορίζει τη δυνατότητα εξαγωγής σαφών αιτιωδών σχέσεων μεταξύ παρεμβάσεων και αποτελεσμάτων (Schneider & Enste, 2000, OECD, 2015).

Παράλληλα, η κριτική αποτίμηση αναδεικνύει ότι οι περισσότερες πολιτικές προσεγγίσεις εστιάζουν υπέρμετρα σε τεχνικά και κατασταλτικά μέτρα, παραβλέποντας συχνά τις κοινωνικές και θεσμικές διαστάσεις της φοροδιαφυγής. Η έλλειψη εμπιστοσύνης προς το κράτος, οι αντιλήψεις περί φορολογικής αδικίας και η κοινωνική ανοχή απέναντι στη φοροδιαφυγή συνιστούν κρίσιμους παράγοντες που δεν αντιμετωπίζονται επαρκώς από τις υφιστάμενες πολιτικές (Torgler, 2007, Stiglitz et al., 2018).

Επιπλέον, η παγκοσμιοποίηση και η ψηφιοποίηση της οικονομίας έχουν μεταβάλει ριζικά το περιβάλλον στο οποίο εκδηλώνεται η φοροδιαφυγή, δημιουργώντας νέες μορφές παραβατικότητας που υπερβαίνουν τα εθνικά ρυθμιστικά πλαίσια. Η άνιση πρόοδος στη διεθνή συνεργασία και η περιορισμένη εναρμόνιση των φορολογικών κανόνων υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα ακόμη και των πιο εξελιγμένων θεσμικών παρεμβάσεων (OECD, 2015, OECD, 2020, Zucman, 2015).

Τέλος, η παρούσα εργασία, ως βιβλιογραφική ανασκόπηση, δεν επιτρέπει την εμπειρική επαλήθευση των θεωρητικών υποθέσεων που αναδεικνύονται. Ωστόσο, η συστηματική σύνθεση της βιβλιογραφίας συμβάλλει στην ανάδειξη των βασικών εννοιολογικών και θεσμικών κενών, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία για μελλοντική εμπειρική έρευνα και πιο στοχευμένες πολιτικές παρεμβάσεις.

6.3 Επιπτώσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη

Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης καταδεικνύουν ότι η φοροδιαφυγή συνιστά καθοριστικό παράγοντα υπονόμευσης της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς επηρεάζει άμεσα την οικονομική, κοινωνική και θεσμική της διάσταση. Η απώλεια δημόσιων εσόδων περιορίζει τη δυνατότητα των κρατών να χρηματοδοτούν πολιτικές και επενδύσεις που στηρίζουν την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, ιδίως σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η κοινωνική προστασία και η περιβαλλοντική βιωσιμότητα (United Nations, 2015, United Nations, 2021).

Σε οικονομικό επίπεδο, η φοροδιαφυγή αποδυναμώνει τη δημοσιονομική σταθερότητα και περιορίζει τη δυνατότητα μακροπρόθεσμου αναπτυξιακού

σχεδιασμού. Η μείωση των φορολογικών εσόδων οδηγεί συχνά σε αυξημένο δημόσιο δανεισμό ή σε περιορισμό δημόσιων επενδύσεων, με αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανθεκτικότητα και στη διαγενεακή δικαιοσύνη. Οι εξελίξεις αυτές έρχονται σε αντίθεση με τον στόχο της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς οικονομικής ανάπτυξης (Stiglitz et al., 2018, Piketty, 2014).

Σε κοινωνικό επίπεδο, η φοροδιαφυγή εντείνει τις κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες, καθώς μεταφέρει το φορολογικό βάρος στους συνεπείς φορολογούμενους και περιορίζει τη δυνατότητα αναδιανομής του εισοδήματος. Η υπονόμηση της φορολογικής δικαιοσύνης αποδυναμώνει την κοινωνική συνοχή και την εμπιστοσύνη στους θεσμούς, στοιχεία απαραίτητα για την επίτευξη κοινωνικά βιώσιμων αναπτυξιακών προτύπων (Torgler, 2007, Stiglitz et al., 2018).

Παράλληλα, οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής εκτείνονται και στη θεσμική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης. Η διαβρωτική επίδραση της οικονομικής παραβατικότητας στους θεσμούς περιορίζει την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης και ενισχύει φαινόμενα διαφθοράς και αδιαφάνειας. Η αδυναμία επιβολής της φορολογικής νομοθεσίας υπονομεύει την αξιοπιστία του κράτους και δυσχεραίνει την εφαρμογή πολιτικών με μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό όφελος (OECD, 2020).

Συνολικά, η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί μόνο δημοσιονομικό πρόβλημα, αλλά και σοβαρό εμπόδιο για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης. Η αποτελεσματική αντιμετώπιση της αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης, τη διασφάλιση της οικονομικής σταθερότητας και τη χρηματοδότηση πολιτικών που ανταποκρίνονται στους στόχους της Ατζέντας 2030 (United Nations, 2015, United Nations, 2021).

6.4 Προτάσεις πολιτικής

Με βάση τα ευρήματα και την κριτική αποτίμηση της παρούσας μελέτης, η αποτελεσματική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και των συναφών μορφών οικονομικού εγκλήματος απαιτεί έναν συνδυασμό θεσμικών, διοικητικών και κοινωνικών παρεμβάσεων, ενταγμένων σε ένα συνεκτικό πλαίσιο πολιτικής με σαφή αναπτυξιακό προσανατολισμό. Οι προτάσεις που ακολουθούν δεν περιορίζονται σε κατασταλτικά μέτρα, αλλά στοχεύουν στη διαμόρφωση ενός δίκαιου και βιώσιμου φορολογικού συστήματος.

Σε θεσμικό επίπεδο, κρίνεται αναγκαία η περαιτέρω ενίσχυση της διεθνούς και ευρωπαϊκής συνεργασίας για την αντιμετώπιση των διασυνοριακών μορφών φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Η εναρμόνιση φορολογικών κανόνων, η ενίσχυση της ανταλλαγής πληροφοριών και η αυστηρότερη εποπτεία των φορολογικών παραδείσων μπορούν να περιορίσουν τις δυνατότητες εκμετάλλευσης θεσμικών κενών και να ενισχύσουν τη φορολογική διαφάνεια.

Σε εθνικό επίπεδο, η ενίσχυση της φορολογικής διοίκησης μέσω της ψηφιοποίησης, της αναβάθμισης των ελεγκτικών μηχανισμών και της αξιοποίησης δεδομένων αποτελεί βασική προτεραιότητα. Παράλληλα, η απλοποίηση του φορολογικού συστήματος και η μείωση της κανονιστικής πολυπλοκότητας μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης και στον περιορισμό της ακούσιας παραβατικότητας.

Ιδιαίτερη σημασία έχει και η ενίσχυση της φορολογικής διαφάνειας και λογοδοσίας, τόσο ως προς την επιβολή της φορολογικής νομοθεσίας όσο και ως προς τη χρήση των δημόσιων εσόδων. Η σαφής σύνδεση της φορολογίας με την παροχή ποιοτικών δημόσιων υπηρεσιών μπορεί να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος και να περιορίσει την κοινωνική ανοχή απέναντι στη φοροδιαφυγή.

Παράλληλα, απαιτείται προσαρμογή των φορολογικών πολιτικών στις προκλήσεις της ψηφιακής οικονομίας και των νέων χρηματοοικονομικών τεχνολογιών. Η ανάπτυξη σύγχρονων ρυθμιστικών πλαισίων για τις ψηφιακές πλατφόρμες και τα κρυπτονομίσματα, σε συνδυασμό με τη διεθνή συνεργασία, είναι κρίσιμη για την αποτροπή νέων μορφών φοροδιαφυγής.

Τέλος, η καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης και η ενίσχυση της φορολογικής παιδείας αποτελούν μακροπρόθεσμες επενδύσεις με σημαντικό αναπτυξιακό αντίκτυπο. Η ενσωμάτωση της φορολογικής εκπαίδευσης σε ευρύτερες πολιτικές κοινωνικής ευαισθητοποίησης μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση ενός πιο δίκαιου και βιώσιμου φορολογικού συστήματος, ικανού να στηρίξει τη βιώσιμη ανάπτυξη.

6.5 Περιορισμοί της έρευνας

Η παρούσα διπλωματική εργασία υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι σχετίζονται κυρίως με τη φύση και τη μεθοδολογική της προσέγγιση. Καθώς πρόκειται για βιβλιογραφική ανασκόπηση, τα συμπεράσματα βασίζονται στην ανάλυση και σύνθεση υφιστάμενων πηγών και όχι σε πρωτογενή εμπειρικά δεδομένα.

Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατή η εμπειρική επαλήθευση των διαπιστώσεων ούτε η ποσοτική αποτίμηση της έκτασης και της δυναμικής της φοροδιαφυγής.

Επιπλέον, η μελέτη περιορίζεται από τη διαθεσιμότητα και την ποιότητα της διεθνούς βιβλιογραφίας, καθώς το φαινόμενο της φοροδιαφυγής χαρακτηρίζεται από εγγενή αδιαφάνεια και δυσκολία ακριβούς μέτρησης. Πολλές έρευνες βασίζονται σε εκτιμήσεις και έμμεσους δείκτες, γεγονός που ενδέχεται να επηρεάζει την ακρίβεια και τη συγκρισιμότητα των ευρημάτων.

Ένας ακόμη περιορισμός αφορά τη χρονική διάσταση των πηγών, καθώς οι εξελίξεις στην ψηφιακή οικονομία, τα κρυπτονομίσματα και τις διεθνείς φορολογικές πρακτικές είναι ιδιαίτερα ταχείες. Ορισμένα συμπεράσματα ενδέχεται να απαιτούν επικαιροποίηση στο μέλλον, ώστε να αντανakλούν τις πιο πρόσφατες θεσμικές και τεχνολογικές μεταβολές.

Τέλος, η ανάλυση δεν εστιάζει σε εμπειρισταωμένη συγκριτική μελέτη επιμέρους χωρών ή συγκεκριμένων περιπτώσεων, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα εξαγωγής εξειδικευμένων συμπερασμάτων σε εθνικό επίπεδο. Παρά τους περιορισμούς αυτούς, η εργασία προσφέρει μια συνολική και θεωρητικά τεκμηριωμένη προσέγγιση της φοροδιαφυγής και της σύνδεσής της με τη βιώσιμη ανάπτυξη.

6.6 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η παρούσα μελέτη αναδεικνύει την ανάγκη για περαιτέρω ερευνητική διερεύνηση της φοροδιαφυγής και της διασύνδεσής της με τη βιώσιμη ανάπτυξη, ιδίως μέσω εμπειρικών και συγκριτικών προσεγγίσεων. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να επικεντρωθούν στη συλλογή και ανάλυση πρωτογενών δεδομένων, προκειμένου να αποτιμηθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια η έκταση της φοροδιαφυγής και η αποτελεσματικότητα συγκεκριμένων πολιτικών παρεμβάσεων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συγκριτική ανάλυση μεταξύ χωρών ή περιφερειών με διαφορετικά θεσμικά και φορολογικά χαρακτηριστικά. Η διερεύνηση των διαφορών στην εφαρμογή πολιτικών καταπολέμησης της φοροδιαφυγής θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάδειξη καλών πρακτικών και στην κατανόηση των παραγόντων που ενισχύουν ή περιορίζουν τη φορολογική συμμόρφωση.

Παράλληλα, η ταχεία εξέλιξη της ψηφιακής οικονομίας και των χρηματοοικονομικών τεχνολογιών καθιστά αναγκαία την εστίαση σε νέες μορφές

φοροδιαφυγής που συνδέονται με τις ψηφιακές πλατφόρμες, τα κρυπτονομίσματα και τις διασυνοριακές ηλεκτρονικές συναλλαγές. Μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να εξετάσει την επάρκεια των υφιστάμενων ρυθμιστικών πλαισίων και να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητα των τεχνολογικών εργαλείων ελέγχου.

Επιπλέον, προτείνεται η ενίσχυση της διεπιστημονικής προσέγγισης, συνδυάζοντας οικονομική ανάλυση με κοινωνιολογικές και θεσμικές μελέτες. Η διερεύνηση της φορολογικής συμπεριφοράς, της εμπιστοσύνης προς το κράτος και της φορολογικής κουλτούρας μπορεί να προσφέρει βαθύτερη κατανόηση των κοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν τη φοροδιαφυγή.

Τέλος, μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να εστιάσουν στη σύνδεση της φοροδιαφυγής με συγκεκριμένους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, αναλύοντας πώς η απώλεια φορολογικών εσόδων επηρεάζει την πρόοδο σε τομείς όπως η κοινωνική ανισότητα, η περιβαλλοντική προστασία και η διαγενεακή δικαιοσύνη. Η εμβάθυνση σε αυτές τις διαστάσεις θα συμβάλει στη διαμόρφωση πιο στοχευμένων και αποτελεσματικών πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης.

Βιβλιογραφία

Allingham, M. G., & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1(3–4), 323–338.

Alm, J., Liu, Y., & Zhang, K. (2019). Financial constraints and firm tax evasion. *National Tax Journal*, 72(1), 47–72.

Cobham, A. (2014). Tax evasion, tax avoidance and development finance. *International Development*, 26(1), 1–14.

Cobham, A., & Janský, P. (2020). *Estimating illicit financial flows: A critical guide to the data, methodologies, and findings*. Oxford University Press.

European Commission. (2020). *Tax good governance in the EU*. Publications Office of the European Union.

European Commission. (2021). *EU tax observatory report*. Publications Office of the European Union.

EU Tax Observatory. (2023). *Global tax evasion report*. EU Tax Observatory.

Falsetta, D., Schafer, T., & Tsakumis, G. (2024). Government spending and tax compliance: Evidence from public finance data. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 36(2), 235–258.

International Monetary Fund. (2021). *Revenue mobilization for sustainable development*. IMF.

Levi, M. (2018). Financial crime. In *Oxford research encyclopedia of criminology*. Oxford University Press.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020). *Tax challenges arising from digitalisation: Economic impact assessment*. OECD Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). *Statement on a two-pillar solution to address the tax challenges arising from the digitalisation of the economy*. OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). *Tax administration 2022: Comparative information on OECD and other advanced and emerging economies*. OECD Publishing.

Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.

Sachs, J. D. (2015). *The age of sustainable development*. Columbia University Press.

Schneider, F., & Enste, D. (2000). Shadow economies: Size, causes, and consequences. *Journal of Economic Literature*, 38(1), 77–114.

Stiglitz, J. E., Fitoussi, J. P., & Durand, M. (2018). *Beyond GDP: Measuring what counts for economic and social performance*. OECD Publishing.

Torgler, B. (2007). *Tax compliance and tax morale*. Edward Elgar Publishing.

Transparency International. (2023). *Corruption perceptions index 2023*. Transparency International.

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. United Nations.

United Nations. (2021). *Financing for sustainable development report 2021*. United Nations.

United Nations Development Programme. (2025). *Finance, integrity and governance initiative: International tax cooperation and illicit financial flows*. UNDP.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2017). *World drug report*. United Nations.

World Bank. (2020). *Enhancing government effectiveness and transparency: The fight against corruption*. World Bank.

Zucman, G. (2015). *The hidden wealth of nations: The scourge of tax havens*. University of Chicago Press.